

УРСУЛА ЛЕ ГУИН СИН НА НАРОДА

Част 3 от „Яйоуе и Уерел“

Превод от английски: Мария Кръстева, 1997

chitanka.info

СТСЕ

Той седеше редом с баща си край големия водоем. Огнени силуети се стрелкаха нагоре-надолу в здрача. По гладката огледална повърхност потрепваха кръгове, кръстосваха се и пак изчезваха.

— Защо водата се набръчква така? — попита тихо детето, понеже имаше нещо мистично в това, и възрастният също тъй тихо му отговори:

— Там араха пие и се докосва с криле.

И така, той проумя, че в центъра на всеки кръг стои желанието, жаждата. После, щом дойде време да се връщат у дома, малкият затича напред. Представяше си, че е леляца араха, докато приближаваха в тъмното града на хълмовете, чиито лампи вече бяха светнали. Казваше се Матинйехедархеддюрагамурускетс Хавжива. Думата *хавжива* ще рече „камък с пръстен“ — мъничък къс с вградена кварцова нишка; тя се вижда подобно овал, който го опасва. Хората от Стсе са твърде придирчиви към минералите и имената. Момчетата от Небето, Другото небе и от местните консервативни родове традиционно биват наричани с названия на камъни или почитани човешки добродетели като кураж, търпение, благородство. В семейство Йехедархед уважаваха традициите и държаха особено на фамилията.

— Познаваш ли своя род, ще познаваш и самия себе си — усмихваше се бащата на Хавжива, Гранит. Добър, скромен господин, той се отнасяше към родителския си дълг съвсем сериозно и често говореше с афоризми.

Гранит, разбира се, бе брат на неговата майка: тъкмо това означава баща при хейниците. Мъжът, помогнал да заченат детето, обитаваше една ферма. От дъжд на вятър се отбиваше да им каже „Здравейте, приятели“, минавайки през града. Майката на Хавжива беше Наследница на слънцето. Понякога малчуганът облажаваше братовчедка си Алое, защото татко й, едва шест години по-възрастен от нея, си играеше с момичето като по-голям брат. Понякога завиждаше и на онези дечурлига, чиито родители бяха най-обикновени. Красивата

му странна майчица живееше в постоянен пост, музика и пътувания, нямаше съпруг и рядко спеше у дома. Да бъдеш в компанията ѝ бе вълнуващо, но сложно. Той се чувстваше винаги по-спокоен, останал насаме с баща си и непретенциозната си баба, както и с нейната сестра Зимната пазителка на танца плюс всички пъстри близки, които биваха на гости в момента.

В Стсе имаше само две фамилии от Другото небе и Йехедархедите бяха по-щедри от Доуефарадите, тъй че пришълците отсядаха у тях. Трудно щяха да ги посрещат, ако те не им носеха разни инструменти, потребни за фермата, и ако Тово не беше Наследница на слънцето. Тя получаваше високо възнаграждение за това, че преподава, изпълнява ритуалите и обслужва протокола на взаимоотношенията с далечните публо^[1]. Всичко спечелено внасяше в семейството; парите се харчеха за помощи, церемонии, празненства и погребения.

— Не бива да задържаш богатството при себе си — поучаваше го Гранит. — То трябва да бъде в постоянно движение. Като циркулацията на кръвта. Щом го скриеш, то спира да тече и ето ти сърдечен удар. Умираш.

— Ами старият Хеже ще умре ли? — попита момчето. Този Хеже никога не бе дал дори монета за някой ритуал, а Хавжива беше наблюдателно същество.

— Да — отвърна баща му. — Неговата араха е вече мъртва.

Араха, това е насладата; честта; мъжествеността или женствеността; щедростта; вкусът на храната и виното.

Същевременно бе и името на пернатите, огнени, бързокрили птици, които Хав виждаше да пият във водохранилището — сякаш пламъчета се стрелкаха над притъмняващия гланц на свечеряване.

Стсе е почти остров, разделен от останалата суша в големия южен континент чрез тресавища и блата, образувани от приливите и отливите на океана; там милиони хвъркати се събираха да си вият гнезда. Наблизо личат развалините на грамаден мост, неговите кажиречи потънали руини са в основата на вълнолома. Целият Хейн е покрит с огромни останки от минали векове и хейнците ги ценят не помалко от другите особености в пейзажа. Едно дете, застанало на кея, което гледа подир майка си, отплуваща с ладия към континента, би могло да се запита, защо на онези хора им е притрябвало да строят

мост, щом има толкова модерен транспорт. Може би са обичали да вървят пеша...

Ала сребристите самолети прелитаха над Стсе, без да кацат, отминавайки за някъде другаде, където сигурно се трудеха историците. Много лодки тръгваха и акостираха на пристанището, обаче роднините му не пътуваха. Те живееха в публо и правеха всичко необходимо, както различните люде от тяхното коляно. Опитът беше най-добрият им учител в борбата за самоусъвършенстване.

— Хората трябва да се научат на човечност — подчертаваше баща му. — Вземи за пример бебето на Шел. То все повтаря: „Научи ме!“

(На езика на Стсе „Научи ме“ е „Аоуа“.)

— Но то понякога произнася „Нгааа“ — забеляза Хавжива.

Гранит кимна.

— Защото още не може да изговаря правилно думите.

През зимата малчуганът се навърташе често около бебето, опитвайки се да му помага. То бе от роднините в Ецахин, рожба на втория му братовчед, който се беше преселил и дошъл тук на гости със семейството си. Гледаха с одобрение как Хавжива търпеливо казва „баба“ и „дядо“ на пълничкото, кротко, ококорено човече. Въпреки че той самият нямаше сестра и по такъв начин не би могъл да стане баща, ако продължеше да влага същото старание, току-виж му оказали подобна чест.

Хав ходеше в училището и в храма, усвояваше танци и местния вариант на футбола. Отнасяше се към обучението много сериозно. Бе вещ и с коженото кълбо, ала не колкото най-добрата си приятелка — момиче от Берид Кейбъл на име Ян Ян (название на морска птица). Докато навършеха дванайсет години, подрастващите се занимаваха заедно и еднакво. Тази Ян Ян бе най-силната в детския футболен отбор. Винаги се налагаше през втората половина на играта да се прехвърля към противника, за да няма голяма разлика между победители и победени и всички да се приберат доволни за вечеря. Донякъде това се дължеше на ръста ѝ, но най-вече на нейната ловкост.

— В храма ли ще почнеш работа? — попита тя Хавжива.

Те седяха върху покрива на верандата у тях и съзерцаваха първия ден от Празника на Необичайните богове, който се отбелязва веднъж на всеки единайсет години. Още не бяха се случили никакви чудновати

изненади, пък и високоговорителите не функционираха добре, тъй че музиката от площада едва се чуваше. Двете деца люлееха крака и тихо си бърбеха.

— Не, искам да се науча от баща си да тъка — призна й.

— Късметлия си ти. Защо става тъй, че само тези глупави момчета могат да работят на станове?

Въпросът беше риторичен и той не му обърна особено внимание. От жените не излизаха тъкачки. Мъжете не сечаха тухли. Хората от Другото небе не умееха да карат лодки, обаче ремонтираха електрически уреди. Жителите на Берид Кейбъл не кастрираха животните, но имаха генератори. Едни неща бяха редни, а други — не. Човек вършеше всичко според силите си и себеподобните му отвърщаха със същото. Навлизайки в пубертета, Ян Ян и Хавжива избраха своята първа професия. Приятелката му вече бе предпочела строителството, макар че футболът явно щеше да поглъща немалка част от часовете й.

Като правеше големи отскоци, на улицата се появи сребристо кълбовидно същество с паякообразни крака. Всеки път, когато се приземяваше, изпускаше порой искри. Няколко души в червено облекло с бели, издължени маски викаха, хвърляйки шарени бобени зърна подире му. Съучениците се присъединиха към врявата и се наведоха от покрива да го видят, щом свърна зад ъгъла към площада.

Те добре знаеха, че този Необичаен бог е Кхерт — младеж от рода на Небесните и вратар в юношеския футболен отбор, — но също така схващаха, че това е знамение свише. Великият Зарсца (или Кръгова мълния) използваше момъка, за да се яви в града на церемонията, и току-що бе слязъл долу, съпроводен от викове на страхопочитание и възхвала. Шепите пъстри зърна пък вещаеха плодородие. Увлечени от спектакъла, двете деца се забавляваха и твърде сурово критикуваха костюма на пришълеца, подскоците, огнените му искри. Инак, разбира се, бяха удивени от туй странно и могъщо явление. Дълго след като Зарсца отмина, те не говореха нищо, замечтано притихнали върху слънчевия покрив. Бяха малчугани, които живеят сред обичайни магове, а ето че сега зърнаха един от Необичайните и ги изпълваше задоволство. Скоро щеше да дойде друг. Времето не е от значение за подобни събития.

На петнайсет години Хавжива и Ян Ян станаха богове заедно.

Хората от Стсе между дванайсет и петнайсет бяха бдително наблюдавани. Голяма скръб и дълбок, траен срам попарваха всички, ако дете от къщата, семейството, рода, народа преждевременно и без нужния церемониал преминеше към зрелост. Девствеността бе сакрален статус — не можеше да се разделиш с нея безотговорно. Сексуалният живот също беше свещен и към него не прескачаха току-тъй. Роднините приемаха едно хлапе да мастурбира и да върши някои хомосексуални експерименти, но не и да влиза в трайна протиеостествена връзка. Онези момчета, които се събираха помежду си или пораждаха подозрението, че опитват да се уединят с момиче, биваха подлагани на постоянни лекции, натяквания, укори от страна на възрастните мъже. Господин, допуснал еротични претенции към девствена девойка или младеж, веднага загубваше професионалния си ранг, религиозната си длъжност и правото на собственост.

Преминаването към полови контакти изискваше време. Юношите се учеха да овладеят процеса на зачеване: във физиологията на хейнците това е дело на лична преценка. *Зачеването* не е нещо, което просто идва, а се предизвиква нарочно. То не може да стане, ако мъжът и жената не са го избрали заедно. На тринайсетгодишна възраст момчетата започват да тренират как съзнателно да отделят оплождаща сперма. Споменатият период е съпроводен винаги с предупреждения, угрози и нахокване, макар че никога не се налага истинско наказание.

След година-две се правят редица тестове дали е постигната потентност — основополагащ ритуал, плащещ, тържествен, извършващ се в пълна тайна и само мъжки. Да се преодолее тези бариери бе, разбира се, въпрос на чест. Но както и неговите връстници, Хавжива пристъпяше към новия етап от живота с боязън, скривайки я зад ням стоицизъм.

Момчетата минаваха през друга форма на обучение.

Народът на Стсе вярваше, че цикличният ритъм на женската плодовитост дава на прекрасния пол възможността по-лесно да установи кога ще зачене, и затова изпитанията тук бяха по-леки. Главните практики в тях имаха предимно празничен характер и бяха свързани повече с възхвала, отколкото със срам. Те трябваше да породят очакване, а не страх. Учеха ги години наред (включително с

демонстрации) какво желае мъжът, как да го възбудят, как да му покажат какво иска една жена. По време на уроците много девойчета питаха не могат ли просто да продължат ей така помежду си и получаваха укори и наставления. Не, няма начин. След като прескочат в следващия статус, нека опитват всичко, но всеки е длъжен поне веднъж да влезе през „двойната порта“.

Ритуалите за встъпване в зрелост се провеждаха, щом съответните отговорници успяваха да съберат достатъчно петнайсетгодишни кандидати от пуебло. Често се налагаше да вземат някое момче или момиче от съседство, за да ги изравнят по брой или да се съчетаят родовете правилно. Мълчаливи, с великолепни костюми и украшения, участниците танцуваха и бяха обграждани с почести през целия ден на площада и в свещената къща, където се извършваше церемониалът. Вечерта изяждаха ритуалните ястия в пълна тишина; след това жреците ги повеждаха на двойки. Мнозина младежи не сваляха маските си, спотаявайки своя страх и свян зад сакрална анонимност.

Хората от Другото небе правят секс само със съплеменници или с жители на Берид Кейбъл. Ян Ян и Хавжива бяха единствените от тия родословия в групата и знаеха, че непременно ще ги обединят. Разпознаха се още в началото на танците. Останали насаме в специалната стая, веднага си смъкнаха домината. Погледите им се срещнаха, сетне извърнаха очи.

През последните години ги държаха предимно надалеч, а през последните месеци — напълно. Хав се бе източил доста и беше вече висок почти колкото нея. И двамата видяха в лицето на партньора един непознат. Благопристойни и сериозни, приближиха, обладани от мисълта: „Ох, да свършва по-бързо.“ Докоснаха се и в тях се всели онзи бог, чиято врата владееха те, онази същност, чието проявление бяха пак те. Най-напред това бе свенлив, непохватен диалог, но скоро стана все по-щастлив и светъл.

Щом си тръгнаха на другия ден, младите хора се насочиха към дома на Ян Ян.

— Хавжива ще живее тук — заяви тя, както е в правото на жената да каже. Всички от семейството ѝ го приеха с радост, без ни най-малко да се учудят.

Когато отиде да си избере дрехи от бащината къща, също никой не изглеждаше удивен, дори го поздравяваха. Една стара братовчедка от Ецахин подхвърли смущаващи шеги, а баща му кимна:

— Ти вече си мъж, драги. Върни се за вечеря.

И така, той спеше с Ян Ян в нейната стая, закусваше там, вечеряше в своето жилище и продължаваше да се образова. Напоследък се бе съсредоточил главно над това как се тъкат килими на електрически стан и върху естеството на космическите сили. Разбира се, двамата с приятелката му играеха във футболния отбор, съставен от пълнолетни.

На седемнайсет години взе да се вижда по-често с майка си. Тя го попита съгласен ли е да изучи Слънчевите ритуали и практики плюс правилата за търговия, които уреждаха различни размени. Хавжива започна да ходи с нея на пазара, до отдалечените ферми и отвъд залива при континенталните пуебло. Той неуморно се занимаваше с тъкане — съзнанието му бе пълно с пъстри като дъга разцветки и фигури, така че не можеше да мисли почти за нищо друго. Но пътуванията му бяха добре дошли, работата му беше интересна, възхищаваше се от авторитета, ума и такта на Тово. Младежът се обучаваше, наблюдавайки чуждите сделки. Тя не се опитваше да го тласка насила; възложи му съвсем незначително участие в преговорите. Напредъкът в толкова сложна задача изискваше дълги години, а имаше далеч по-опитни хора. Ала благородната Тово бе доволна от него.

— Синко, ти притежаваш таланта да убеждаваш — каза му един следобед, докато плуваха по златистите води на път за вкъщи и гледаха как покривите на Стсе изникват от мъглата под лъчите на залеза. — Стани Наследник на слънцето, ако те влече.

„Дали го желая?“ — чудеше се Хав. Не успя да си отговори, обзет от някакво смъртно, необяснимо усещане. Знаеше, че тази професия му харесва. При нея липсваха закоравели схеми. Даваше му възможност да пътува навън, сред чужденци, което също му допадаше. Би могъл да усвоява непознати неща, а това бе още по-приятно.

— Жената, която навремето се сближи с твоя баща, ще пристигне скоро — каза майка му.

Хавжива се замисли. Гранит изобщо не е бил семеен. И двете дами, родили деца от него, живееха в Стсе и винаги бяха живели тук.

Той не попита нищо. Учтивото мълчание беше начин един зрял мъж да покаже, че не разбира.

— Бяха млади. Бог не им прати рожба — обясни Тово. — После тя замина. Зае се с история.

— Ах! — възкликна синът ѝ, слисан от изненада.

Не беше чувал никога за някой, който е станал историк. Дори не бе предполагал, че подобно явление е възможно. Също както, да речем, че някой може да се превърне в стсетианец. Човек се ражда или не се ражда такъв.

Неговото напрегнато мълчание се проточи толкова дълго, че Наследницата на слънцето проумя объркването му. Нейният такт на преподавателка я беше научил кога на даден въпрос *трябва* да се отговори. Тя само стисна устни.

Щом отпуснаха платната и ладията им доплува до кея, изграден върху останките на древния мост, той запита:

— Тази историчка от Берид Кейбъл ли е или от нашия род?

— От Берид Кейбъл — отвърна майка му. — Цялата съм схваната, с тия антики се пътува много неудобно!

Лодкарката от Грас, която ги бе превела през пролива, врътна очи, ала не се обади в защита на своята чудесна, подвижна малка собственост.

— Май пристига някаква твоя родственица? — подхвърли Хавжива на Ян Ян същата нощ.

— Да, предала е съобщение в храма — приятелката му имаше предвид, че от информационния център на Стсе са го подали към записното устройство у тях. — Разбрах, че е живяла във вашия дом. Ти с кого се срещна днес в Ецахин?

— С някои от Слънчевите хора. Твоята роднина била историчка, така ли?

— Смахнато племе — кимна Ян Ян с безразличие, седна гола върху голия Хавжива и взе да му масажира гърба.

Гостенката дойде. Оказа се нисичка, слаба, на около петдесет години и се наричаше Межа. Когато момъкът най-сетне я видя, вече беше започнала да се облича в дрехи, каквито носеха в Стсе, и да закусва заедно с всички. Живите ѝ очи искряха и бе приветлива, но не особено приказлива. По нищо не ѝ личеше, че е нарушила установения обществен ред, дръзвайки да се заеме с неща, които жените въобще не

вършат, че е скъсала със своето потекло и се е превърнала в друг човек. Както научи, Межа бе омъжена за бащата на децата си, тъчеше на стан и кастрираше животни, ала никой не я упрекуваше за това. Дори старите хора от рода ѝ устройоха тържествено посрещане, сякаш все още е близка с тях.

Той продължаваше да си задава въпроси, свързани с нея и с основната ѝ професия. Непрекъснато любопитстваше пред Ян Ян, докато най-после тя го сряза:

— Не зная с какво се занимава тази жена, нито какво мисли. Историците са смахнат народ! Ако толкова те интересува, питай я!

Когато Хавжива усети, че се страхува да го направи (и то без причина за подобни скрупули), разбра, че в живота му се е появил бог, който иска нещо от него. Изкачи се на един от каменните хълмове над града. Това бяха места за съзерцание. Долу Стсе простираше черните си керемидени покриви и бели стени. Те се бяха сгушили в полите под възвишенията, а пък водоемите сребрееха сред полята и овощните градини. Отвъд обработваемата земя се ширеха големите солени тресавища. Той прекара деня, седнал в мълчание, вирайки се към морето и навътре в душата си. Върна се у дома и спа там. Щом отиде на закуска при Ян Ян, тя го изгледа накриво, но не продума.

— Постих — опита се да обясни отсъствието си.

Девојката само присви рамене.

— Яж тогава — каза му и сервира. След като хапнаха, тя тръгна за работа. Младежът обаче остана, макар че електрическият стан го чакаше.

— Майко на Всички деца — обърна се към историчката с най-почтителното звание, с което мъж от един род може да се обърне към жена от друг, — има някои неща, които не зная за разлика от теб.

— Всичките ми богатства са на твое разположение — отвърна Межа с готовата формула, сякаш беше изкарала тук целия си живот.

После се усмихна, предугадила интереса му.

— Каквото ми е дадено, давам го и аз — гостенката намекваше, че съвсем не става въпрос за заплащане или задължение. — Хайде да вървим на площада. Готов ли си?

Хората в Стсе ходят да общуват именно там. Сядат по стъпалата или около фонтана, а в горещи дни под аркадите, и гледат как народът

се ниже. Хавжива не желаше да приказват на такова публично място, но трябваше да се подчини на своя бог и своята учителка.

Веднага щом намериха пейка зад водоскока, започнаха разговора си, като на всеки две-три изречения поздравяваха с кимване или с дума някого от минавачите.

— Защо си... — подхвана момъкът, обаче се запъна.

— Защо съм напуснала родния край? Къде съм отишла? — тя вирна глава със светлите си досущ араха очи. Отлично разбираше, че това са загадките, на които той търси отговор. — Да. Ами бях лудо влюбена в Гранит, но нямахме дете, а бъдещият ти баща много искаше рожба... Ти изглеждаш като него навремето. Приятно ми е да те съзерцавам... И тъй, аз бях нещастна. Нищо тук не ме радваше. Пък и всичко ми бе познато, знаех как да го върша... поне си въобразявах, че зная.

Хавжива преглътна.

— Работех в храма. Четях известията, дето пристигаха или се изпращаха, и бях заинтригувана от смисъла им. Казвах си: „Ето какви чудни неща стават по света! Трябва ли да стоя вечно в Берид Кейбъл? Трябва ли душата ми да се мъчи като затворник?“ Тогава започнах да водя разговори с някои историци от други места — кой си ти, с какво се занимаваш, какъв е животът там... Веднага ме свързаха с група специалисти, родени в публо. Когато бяха сигурни, че няма само да си загубят времето или да обидят някой бог, учените издирваха хора като мен.

Разказът ѝ бе достъпен, той я слушаше съсредоточено и кимаше.

— Задавах им въпроси, те — също. До голяма степен работата на историците се състои в това. Чух, че имат училища, и попитах не мога ли и аз да ги посещавам. Дойдоха техни представители. Беседвах с мен, с моето семейство и племето ми, за да разберат дали ще възникнат проблеми, ако замина. Стсе е консервативно кътче. От този край не е излязъл никакъв летописец в течение на четиристотин години.

Межа се усмихна; усмивката ѝ бе заразителна, но младият човек продължаваше да я слуша с неизменно внимание. Тя нежно го погледна.

— Хората тук се разтревожиха, ала никой не ми се разсърди. И така, щом поговорихме, аз тръгнах с тях. Отидохме със самолет до

Катхад. Там е уредено хубаво училище. Аз бях двацет и две годишна. Заех се с образованието си в една съвсем нова област, променила целия си начин на живот. Подготвих се да стана историк.

— Добре де, как? — реагира той след дълго мълчание.

Гостенката пое дълбоко дъх.

— Задавайки трудни въпроси, както правиш ти сега... И като се отрекох от всичко, което познавах до момента — смело го изхвърлих от себе си.

— Как? — отново попита Хавжива и се навъси. — Защо?

— Ами тъй. Преди да замина, знаех, че съм жена от рода Берид Кейбъл. Когато отидох надалеч, трябваше да се откажа от това съзнание. Там бях просто жена. Можех да се свържа с всеки мъж, с когото поискам. Родовото унаследяване играе роля при нас, но не и при тях. Тук от него има някаква полза, ала никъде другаде във вселената не е така. Съществуват два вида време — местно и историческо.

— И два вида богове навярно?

— Не — отвърна тя. — Там няма богове. Религията е наше изобретение.

Изведнъж забеляза как лицето му съвсем се промени — бледо, удължено.

След малко продължи:

— Там има души. Много, много души. Индивиди, които притежават познание и страст. Живи или мъртви. Народи, обитавали тази земя преди стотици, хиляди, стотици хиляди години. Умове и сърца на хора от системи, отдалечени на светлинни векове от тукашната. Всички те са богати със своята история. Светът е сакрален, Хавжива, космосът също. От знанието за това никога не ми се е налагало да се отказвам; то непрестанно се потвърждава. Няма нищо във вселената, което да не е свещено — Межа говореше бавно и тихо според обичая, възприет в пуебло. — Човек може да избере местната сакралност или сакралността на широкия свят. В края на краищата те са еднакви, обаче жребият на разумните същества е различен. Виждаш ли, да разполагаш с избор означава, че си длъжен да го направиш: да измениш съдбата си или да останеш на предишното място. Да бъдеш река или скала. Народите са скали, историците пък — река.

Мина известно време и той каза:

— Скалите са коритото на реката.

Тя се разсмя, като отново му хвърли поглед, изпълнен с възхита и обич.

— Ето че се върнах у дома, за да си почина малко.

— Но ти вече не си... не си жена, която принадлежи на своя народ.

— Принадлежа му. И тук, и навсякъде. Винаги съм била част от него.

— Само че животът ти е друг, ти пак ще си заминеш.

— Да — решително кимна Межа. — В човека се крият твърде много страни. Там ме чака работа. Важна, неотложна.

Младежът поклати глава със също такава решителност.

— Че какъв ефект има работата без богове? Подобен труд е безсмислен за мен, Майко на Всички деца. Не ми достига мисъл да го проумея.

Гостенката се усмихна на парадокса.

— Струва ми се, че ние разбираме онова, което искаме да разберем, Сине на моя народ — накрая използва формалното обръщение, за да му покаже, че е свободен да си тръгне, щом пожелае.

Той се поколеба, сетне се сбогува. Отиде в работилницата и целият му свят, цялата му душа се изпълниха с редуващите се шарки на килимите върху станове.

През нощта се люби с Ян Ян толкова пламенно, че тя остана изтощена и леко учудена. Богът отново се беше върнал при тях възроден, всепоглъщащ.

— Искам да имам дете — каза Хавжива, докато лежаха притиснати, потни един до друг, със сплетени ръце, крака и дъх в мрака като мускус.

— Ох — въздъхна Ян Ян. Нямахше настроение да говори, да решава, да се противи. — Може би... Малко по-късно... Скоро...

— Сега — настоя той. — Сега.

— Не — тихо рече приятелката му. — Шшшт.

Хав млъкна. И тя заспа.

След няколко месеца, когато бяха деветнайсетгодишни, Ян Ян го изненада, преди да угаси лампата:

— Искам дете.

— Рано е още.

— Защо? Брат ми е почти на трийсет, а и жена му сигурно ще приеме едно бебе наоколо. След като го отбия, ще идвам да спя в твоята къща. Винаги си казвал, че ще ти бъде приятно.

— Рано е — повтори той. — Аз не съм готов.

Девојката се обърна към него и изостави тона, с който се опитваше разумно да го убеди:

— Е, за какво мечтаеш, Хавжива?

— Не зная.

— Ти ще си тръгнеш оттук. Смяташ да напуснеш народа ни. Започваш да се побъркваш. Онази проклета вещица!

— Не съществуват никакви вещици — хладно забеляза младежът. — Това са глупости. Суеверия.

Те си размениха сурови погледи — двама скъпи приятели, двама любими.

— Какво тогава става с теб? Ако желаеш да се преместиш у вас, кажи ми. Ако те влече друга жена, върви при нея. Но нищо не ти пречи да ми подариш дете, преди да се разделим! Толкова много те моля! Нямах ли араха?

Тя го изгледа със сълзи и яд в очите. Не искаше да се предаде.

Той скри лицето си в шепи.

— Тази съдба не ме удовлетворява. Правя всичко, защото така се налага, обаче не виждам смисъла му. А сигурно би могло да се живее и по-различно.

— Аз зная само един начин — каза Ян Ян. — Да си стоиш на мястото. И само един начин да се създават деца. Щом ти знаеш нещо повече, върши го с друга! — приятелката му се разрида, цялото ѝ тяло се разтърси в конвулсии. Гневът и страхът, които се бяха натрупвали от месеци наред, най-сетне избухнаха. Момъкът трябваше да я вземе в прегръдките си, за да я утеши.

Когато отново можеше да приказва, тя сведе глава на рамото му и заяви с тих, прегракнал глас:

— Искам да имам дете, докато сме още заедно, Хавжива.

Беше негов ред да заплаче от срам и жалост. По някое време се чу, че мълви:

— Да, да.

Тази нощ те останаха да лежат прегърнати, опитвайки се да се успокоят. Накрая заспаха като деца.

— Ах, толкова се срамувам! — възкликна Гранит с болка.

— Нима ти си виновен? — попита го сухо сестра му.

— Откъде да знам? Първо Межа, сега и синът ми. Дали не съм бил прекалено строг с него?

— Не, не смятам.

— Тогава може би небрежен. Не съм го възпитал добре. Защо се е смахнал напоследък?

— Не се е смахнал, братко. Чуй какво мисля. Някога той все задаваше въпроси, както всички дечурлига. Стараех се да му обясня — това е така, онова иначе. Малчуганът ме разбираше. Но душата му съвсем не се успокои. И аз имам същия тревожен характер, обаче непрекъснато си налагам да се владеея. Докато учеше Слънчевите практики, постоянно ме питаше: мамо, защо по този начин, а не по обратния? Аз му отвърщах: понеже във всяка човешка постъпка ние ежедневно превъплъщаваме боговете. Веднъж Хав въздъхна: значи *Те* не са нищо друго освен делата, които вършим. Да, потвърдих, нашите богове са това, което правим добре — такава е истината. Но той пак не остана удовлетворен... Не е смахнат, драги, просто е загубил почва под краката си. Не може да върви с нас. Е, когато някой човек не иска да върви, какво да стори?

— Да стои на едно място и да пее — бавно отвърна възрастният мъж.

— Ами ако не го свърта на едно място? Току-виж, че отлетял.

— Да отлети ли?

— Те могат да му дадат криле, братко.

— Срамувам се — каза Гранит и скри лице в ръцете си.

... Тово отиде в храма и изпрати на Межа съобщение в Катхад: „Твоят ученик желае да дойде при теб.“ Тези думи спотайваха известна злост. Наследницата на слънцето обвиняваше историчката, че е извадила сина ѝ от равновесие. Бе го накарала да загуби вътрешна опора, докато накрая той наистина изтърва почвата под нозете си. Изпитваше ревност към тая жена, успяла само за няколко дни да разруши онова, на което тя го беше обучавала с години. Добре

разбираше, че я ревнува, но ѝ бе все едно. Какво значение имаха нейните чувства или съзнанието за унижение на брат ѝ?

Не им оставаше нищо друго, освен да се примирят със скръбта си.

Ето че лодката, потеглила за Даха, отплава. Хавжива гледаше назад към Стсе: килима в хиляди разцветки на зеленото, солените блата, пасищата, полята, живите плетове, овощните градини. Селището бе покатерило върху отсрещните хълмове бледи гранитни зидове, измазани с хоросан, тъмни керемидени стрехи, стена над стена и покрив над покрив. Колкото по се отдалечаваше, толкова повече започваше да му напомня черно-бяла морска птица, сгушила се в своето гнездо. Над града се издигаха високите планини на острова, сиво-синкавите бърда и начумерените, диви склонове, чезнеци сред облаци. С грак прелитаха разтревожени ята.

На пристанището в Даха, въпреки че за първи път бе тъй далеч от Стсе и хората говореха с необичаен за него акцент, успяваше да ги разбере и да чете табелите. Никога преди не беше виждал указатели, но те явно вършеха добра работа. С тяхна помощ намери агенцията, откъдето можеше да се вземе самолет за Катхад. Пасажерите спяха на койките, загърнати в собствените си одеяла. Откри свободно място и легна там, увивайки се в плаща, който Гранит му бе изтъкал преди години. След кратката странна нощ в чакалнята дойдоха служители с плодове и различни питиета. Някой подаде на Хавжива билет. Пътниците не се познаваха помежду си; държаха очите си сведени. Чу се съобщение, изскочиха навън и се качиха в летателната машина.

Младежът гледаше през прозореца как къщите долу се смаляват. Започна да си тананика молитвена песен тихо, вгълбено. Непознатият, седнал до него, се присъедини.

Когато светът сякаш се разклати и той имаше чувството, че направо ще връхлети насреща му, затвори клепачи и се опита да диша равномерно.

Един след друг те излязоха от самолета на тъмна бетонна площадка. Валеше. Межа се приближи в дъжда и го назова по име:

— Хавжива, Сине на моя народ, добре дошъл! Заповядай. Приет си в школата.

[1] Според смисъла — народ или народи. В оригинала Урсула Ле Гуин е използвала испанската дума. — Б.пр. ↑

КАТХАД И ВЕ

На третата година в Катхад Хавжива беше научил твърде много неща, които го измъчваха. Старото познание бе трудно, но не отчайващо. До голяма степен то се крепеше върху парадокса и мита и в него имаше дълбок смисъл. Новите познания бяха основани на фактите и разума, обаче им липсваше вътрешна спойка.

Например вече бе разбрал, че историците не изучават история. Никой човешки мозък нямаше сили да обхване цялата три милиона годишна сага на Хейн. Събитията от първите два милиона (тоест преди Новата ера), подобно скални слоеве, претърпели видоизменение, бяха сбити и изкривени под тежестта на нахлулите хилядолетия. От безкрайните им вериги можеха да се възстановят само най-общии постановки, съдейки по съвсем дребни, случайно съхранени детайли. Ех, дори и наистина да се намереше някой като по чудо оцелял документ от време оно, какво от това? Еди-кой си цар управлявал Азбахан; империята била разбита и паднала в ръцете на неверниците; термоядрена ракета била хвърлена над Ве...

Но нали са съществували безчет крале, държави, колонии, билиони от хора са живели в милиони страни, монархии, демокрации, олигархии, анархии: пантеон над пантеон от богове, калейдоскоп от епохи на хаос и епохи на ред, кървави войни и мирни периоди; правели са се непрестанни открития и безмилостно са потъвали в забрава; хомо сапиенс е преживял неизброими ужаси и триумфи, безконечна повторемост и вечно обновление. Какъв е смисълът да се опитваш да опишеш вълните на водата в даден момент, а после в следващия и следващия, и следващия? Човек се уморява; накрая си казва: „Има една велика река, която минава из тия земи, и тя се нарича История.“

За Хавжива знанието, че съдбата на всеки индивид е просто мигновен отблясък върху течението на тази река, беше понякога потискащо, друг път утешително.

Онова, с което преди всичко се занимаваха учените, без да бързат и без да се тревожат, бе да отчитат местния отток. През последните няколко хилядолетия Хейн навлезе в по-спокоен период, характеризиращ се с хармонично съжителство на малки, стабилни, самозатворени общества (пуебло) и високоразвити технологии — сиреч не особено гъста мрежа от градове и информационни центрове (храмове). Голяма част от обитателите на всеки храм, историците пътуваха и събираха сведения за разни населени планети от близкото съзвездие Орион, колонизирани от техните прадеди през Старата ера. Те твърдяха, че нямат други мотиви за тези контакти освен желанието за познание и човешка съпричастност. По такъв начин се свързваха с отдавна изгубените си роднини. Бяха кръстили широкия съюз от светове с едно чуждо название, Екумен, което в свободен превод означаваше „семејство“.

По онова време Хавжива вече бе схванал, че към всичко, научено на Стсе, може да се прикачи следният етикет: *типична култура от северозападното крайбрежие на Южния континент*. Беше разбрал, че вярванията, практиките, стълбицата от родства, технологиите и моделите на духовна организация при множеството публо са различни помежду си, дори коренно противоположни, свършено чудати — също толкова странни, колкото стсетианската система. Знаеше още, че подобни системи се срещат навсякъде из усвоения космос, където има разумно население в малки, стегнати групи с ниво, съответстващо на тяхната околна среда, ниска, постоянна степен на раждаемост и политически живот, основаващ се върху обща договореност.

Щом за първи път вникна в това, то му се стори особено потискащо. Прие го направо болезнено. Изпита едновременно срам и гняв. Най-напред си помисли, че историците крият знанието от публо, а после реши, че властта пък укрива интелектуалните съкровища от своя собствен народ. Той отпрати обвиненията си. Неговите преподаватели благо ги отхвърлиха.

— Не — каза му. — Тебе са те учили, че определени стойности са верни и необходими. Тук няма грешка; те действително играят твърде важна роля, съставлявайки *местните* знания на твоя роден край.

— Но моля ви се, та туй са детински, ирационални вярвания! — възкликна младежът. Погледнаха го така, че бързо проумя: сам е изтърсил нещо детинско и ирационално.

— Виж, Хавжива. Екумените използват други научни инструменти, обаче всички хора от Хейн имат достъп до цялата информация, пазена в храмовете.

Да, това бе истина и той не се поколеба. Естествено, че можеше да намери със собствените си очи върху екраните в Стсе онова, което узнаваше напоследък. Някои негови колеги бяха съумели не на шега да се образуват чрез монитори, навлизайки в историята, преди да срещнат какъвто и да било историк.

Но книгите, които са тялото на науката, нейната трайна реалност, почти липсваха там и момъкът съзря допълнително основание за своя гняв.

— Вие, уважаеми господа, сте потулили от нас всичките томове в библиотеката на Хейн!

— О, не — отговори му пак благо. — Пуебло сами предпочитат да нямат много книжнина. Те търсят живота познание; то се предава устно или се вижда на запис, разпространява се от човек на човек, от една гореща душа към друга. Ти готов ли си да се откажеш от усвоеното по този начин? Да не би то да е по-незначително, помаловажно от онова, което си извлякъл от прочетените книги? Запомни добре: хората са създали най-различни входове за загадките на битието...

На третата година в Катхад Хавжива се убеди, че има и различни люде. Народи, които приемаха, че съществуването е символично и проява на някакъв скрит смисъл, обогатяваха живота най-вече духовно. Неспособните да се потопят в мистерията на вселената, без да я разберат, бяха по-скоро полезни като историци, дарявайки света интелектуално и материално.

Междувременно той напълно свикна с онези колеги без родово потекло, роднини или религия. Понякога си казваше с известна гордост: „Аз съм гражданин на милионите години хейнска история и моето отечество е цялата галактика!“ Друг път се чувстваше невероятно незначителен. Тогава зарязваше телеекрана и учебниците си и отиваше да дири компанията на своите приятели, особено на младите жени. Те бяха толкоз дружелюбни и приятни за общуване.

На двайсет и четири годишна възраст Хавжива, когото тук наричаха Жив, посети веянската школа в продължение на два семестъра.

Ве, втората планета след Хейн, бе колонизирана преди доста епохи при първите крачки на експанзията и успя да измине множество етапи като сателит или партньор в развитието на могъщата цивилизация. Сега я населяваха предимно историци и пришълци.

През последните сто хилядолетия хейнците правеха почти безразсъдни експерименти. Ве беше станала студен, сух, ветровит свят — климат, поносим за хората, но не и приятен, освен за земяните и жителите от високите планини на Чиферуар.

Ето че веднъж Жив бе излязъл на разходка със своята приятелка и любима Тю.

Те се бяха срещнали преди две години в Катхад. Тогава младежът вече беше вкусил от сладостното усещане, че всички жени му принадлежат и той принадлежи на всички жени — една свобода, за която постепенно разбра, че се открива пред него. В това отношение Межа загрижено го предупреди да внимава.

— Ти си мислиш, че тук липсват правила, нали? — каза тя. — Да, обаче правила винаги има.

Ала единственото, което той схвана, бе, че може още побезстрашно и безотговорно да нарушава разни забрани. Много скоро установи, че не всички дами искаха да правят секс или да се любят с мъже, но все пак му остава голяма възможност за избор и разнообразие. Установи също, че минава за доста привлекателен. А и фактът, че е хейнец, беше определено преимущество в очите на чуждопланетния нежен пол.

Генетичният скок, позволил на съплеменниците му да контролират своята възпроизводителна сила, не бе резултат от случайна кръстоска на хромозоми. Той включваше дълбинно и радикално преобразяване на човешката физиология, отработено в продължение на двайсет и пет поколения — така поне твърдяха господа историците, които смятат, че знаят в общи линии етапите, довели до подобна промяна. Каквото и да са сторили древните предци, те не са предали познанието на никой колониален народ. Бяха

оставили хората от далечните светове сами да разплитат основния си хетеросексуален въпрос. Решенията им, разбира се, бяха най-разнообразни и изкусни. Но въпреки напредъка, за да се избегне зачеване, трябваше да се направи нещо, да се изпие нещо, да се използва нещо — освен в случай на връзка с хейнци.

Жив направо се вбеси, когато някакво девойче от Белдене го попита дали е убеден, че няма опасност да забременее.

— Ама как можеш да провериш? — учуди се малката. — За сигурно ще си взема хапчето.

Засегнат в най-болното място за един мъж, той се освободи от прегръдките ѝ и каза:

— *Най-сигурно* е изобщо да не спиш с мен — после си излезе. За късмет никое момиче не се усъмни повече в неговата почтеност и той продължи безметежното си плаване, докато не срещна Тю.

Не бе пришълка, а той търсеше жени от космоса. Да ляга с другопланетки придаваше допълнителна екзотика на греха или (според теорията му) обогатяваше познанията, към които всеки учен трябва да се стреми. Обаче Тю идваше тъкмо от Хейн, отраснала в Даранда, също както и прадедите ѝ преди нея. Бе дете на историците, Хавжива пък — син на своя народ. Твърде скоро осъзна, че тяхното родство и различие е нещо далеч по-силно от обикновена възбуда пред чуждото и непознатото: те се различаваха истински, но и бяха истински родствени и близки. Тази девойка беше откритие, мечта, всичко онова, което е дирил, напускайки Стсе.

Тя притежаваше (поне така му се стори) чудесно равновесие. Когато тръгваха, имаше усещането, че за първи път в живота си се учи да ходи. Да върви като нея — без напрежение и смут, сякаш е някакво животно; в същото време с изострено съзнание винаги да съобразява всичко, което би могло да я извади от релсите, и да го използва. Тъй играчът на въже балансира с тънкия прът... „Тя е човек — мислеше си той — с действителна свобода на съзнанието, жена, обречена да бъде идеалното разумно същество — съвършено отмерена, съвършено грациозна.“

С нея се чувстваше напълно щастлив. Дълго време нищо друго не му бе нужно, освен да я вижда. И също толкова дълго избраницата му беше предпазлива, нежна, ала сдържана. Жив смяташе, че тя не греши. Едно момче от пуебло, за когото чичо и баща се покриват —

много добре знаеше как изглежда тук в очите на злонамерените и неуравновесените. Въпреки своите обширни познания за хората и техния начин на живот историците до голяма степен не се бяха отърсили от коварното тесногърдие. Тю не страдаше от подобни предразсъдъци, но какво ли би й предложил младежът? Тя имаше всичко и си бе достатъчна. Беше цялостна, завършена в самата себе си. Защо й е да се занимава с него? Затова и той не искаше нищичко, просто да му позволи да я съзерцава, да бъде редом с любимата.

Девојката го харесваше, намираше го привлекателен и малко плащещ. Усещаше колко я желае, колко много се нуждае от нея, как я е превърнал в смисъл на своя живот, без дори да го съзнава. Ех, това не биваше да продължи вечно. Опита се да бъде хладна, да го отблъсне. Той го прие. Не я моли. Отдръпна се.

Минаха петнайсет дни, отиде при Тю и каза:

— Скъпа, не мога да живея без теб.

И разбрала, че Хавжива говори голата истина, му отвърна:

— Тогава стой при мене — защото и на хейнката й липсваше оная страстност на неговото присъствие, която озаряваше света, щом се съберяха. Другите й се струваха съвсем банални и безинтересни в сравнение с този човек.

Когато се любеха, целите ги изпълваше силна, непосредствена, несекваща наслада. Тя се удивляваше, че се е оставила Жив да я завладее, да я измъкне от обичайното й равновесие. Даже насън не беше допускала, че може да изпита обожание към някого, още по-малко пък — да бъде обожавана. Досега бе живяла порядъчен живот, чиито контролни механизми бяха лични, а не обществени и външни, както при Хавжива на Стсе. Тю знаеше каква иска да бъде и какво желае да постигне. Имаше своя вътрешна посока, която бе неизменна и която винаги щеше да следва. Първата им съвместна година ги изненада с чудновати промени в отношенията, сякаш вълнуващ любовен танц, непредсказуем и екзалтиран. Ала постепенно тя започна да противостои на тази сила на чувствата, на тази непрестанна напрегнатост, на тоя екстаз. Беше прекрасно наистина, но не и правилно за нея. Младежът се опитваше да я задържи, да я отклони от пътя й, за да спаси себе си.

Точно това и правеше след целодневната им екскурзия в пустинята Асу Аси на Ве. Бяха се разположили в своята разкошна

затоплена палатка. Леденостудена, суха вихрушка виеше в скалите над тях — пурпурни грамади, огладени и излъскани като лак от нескончаемите ветрища и гравирани със странните геометрични линии на някаква изчезнала цивилизация.

Напомняха брат и сестра, както бяха седнали в светлината на огъня от портативната печка. Имаха еднакъв червеникаво-бронзов цвят на кожата, гъсти, бляскави коси, красиви, стегнати тела. Умереното достойнство в поведението и приказките на Жив импонираше на нейните характерни пъргави реакции.

Ала тъкмо днес тя говореше бавно, почти сковано:

— Не ме тласкай към такъв избор, приятелю. Откакто започнах да посещавам школите, мечтая да ида на Земята. Та дори и по-рано. Още като дете. През целия си живот. Сега ми се предлага всичко, за което съм копняла... всичко, заради което съм се трудила. Не искам да се отказвам.

— Аз също не искам.

— Но очакваш да го отложи, а това значи да изпусна златния си шанс. Завинаги. Е, може и да не е така... Само че защо трябва да рискувам, щом става дума за една-единствена година? После и ти ще дойдеш при мен!

Той нищо не отвърщаше.

— Естествено, ако желаеш — добави Тю категорично.

Всеки момент бе готова да се раздели с него. Може би не вярваше достатъчно в любовта му. Не се смяташе достойна за обич, нито че заслужава неговата преданост и страст. Плашеше се от нея, усещайки, че не умее да й отговори, че не е докрай искрена. Беше свикнала да гради своето самочувствие на разумни основания.

— Ти ме обожествяваш — каза му тя и не го разбра, когато й подхвърли:

— Ние заедно създаваме бога.

Помълчаха.

— Извинявай — въздъхна той след малко. — Това е по-особен вид мислене. Суеверие, ако щеш. Но не мога да не мисля така, Тю. Земята е на сто и четирийсет светлинни години от нас. Когато пристигнеш там, аз ще бъда мъртвец.

— О, няма! Ще си изкарал още два-три семестъра тук и ще бъдеш на път в звездолета. Ще те чакам с нетърпение!

— Зная. Дори и в Стсе са известни някои астрономични закони — отвърна търпеливо Жив. — Обаче аз съм възпитан от публо. Ако заминеш, ние ще сме мъртви един за друг. Даже и в Катхад си могла да го разбереш.

— Не съм. Не е вярно това. Как искаш да се откажа от такава бляскава възможност просто заради някакво суеверие? Бъди справедлив, скъпи!

Миниатюрната печка пръскаше червени светлини. След дълго мълчание той кимна.

Тя остана покрусена. Бе спечелила, безнадеждно спечелила.

Протегна длани, опитвайки се да го успокои, а също и себе си. Плашеше я онази мрачна скръб, която се спотайваше у него, безмълвието, с което прие нейното предателство. Но туй не беше предателство — хейнката веднага отхвърли определението. Изобщо няма да го предаде. Та те се обичат. И любовта им е взаимна. Хавжива ще я последва само подир година или две най-много. Зрели хора са, защо да се държат за ръцете като деца? Отношенията между тях се основават на свобода, споени от чисто доверие. Тя говореше всичко това колкото на него, толкова и на себе си. Той казваше „да“, прегръщаше я, утешаваше я. Сетне в дълбоката нощ, сред пълната тишина на пустинята кръвта бучеше в ушите му. Младежът лежеше буден и си мислеше: „То никога няма да се роди. Няма да бъде заченато.“

Прекараха заедно в малкия си апартамент към школата останалите няколко седмици преди заминаването ѝ. Любеха се нежно и внимателно, кротко спореха за история, икономика и етнология, създаваха си занимания. Девојката трябваше да се подготви за работа с колектива, с който отиваше, да се запознае с йерархичните порядки на Земята. Жив пък — да напише статия за обществения потенциал на Уерел. И двамата се трудеха усилено. Колегите им устройха голям прощален банкет в чест на Тю. На другия ден я придружи до летателната станция на Ве. Ето че го целуна разплакана и му заръча да побърза, да идва час по-скоро *там*. Той гледаше подире ѝ, докато тя се качваше в ракетата, която ще я закара на космическия кораб, изчакващ в орбита. После се прибра.

След три дни един приятел го завари в твърде особено състояние — напълно вял, едва отронващ по някоя дума, не можеше нито да яде,

нито да пие. Човекът беше от пуебло и бързо схвана положението. Отиде и повика медик (хейнците не ги наричат лекари). Щом разбра, че е от южните народи, медикът му каза:

— Хавжива! Богът в теб не трябва да умре тук!

Настъпи дълго мълчание, преди младежът да произнесе с несвойствен тон:

— Искам да си ида у дома.

— Засега няма да стане — отвърна местният Ескулап. — Но ще уредим да ти изпеят молитвената песен, докато се намери човек, който да възроди твоя бог.

Той веднага даде съобщение, че се търсят ученици от племената на Юга. Озоваха се четирима. Те стояха през цялата нощ до болния и изпълняваха сакралното заклинание на два езика и четири диалекта. Накрая Жив се присъедини към тях на своя пети диалект, дрезгаво нашепвайки думите. После рухна и спа трийсет часа.

Събуди се в собствената си стая. Някаква възрастна жена си говореше сама до него.

— Не постъпваш добре — нареждаше. — Не, бъркаш. Наистина не можеш да умреш на Ве. Голям грях ще сториш, знаеш го. Не е това мястото. Не е това животът. Знаеш го! Какво правиш тук? Да не би да си се заблудил? Искаш ли да научиш пътя за дома? Ето го. Слушай — и с тънък, висок глас тя подхвана една съвсем немелодична, чудновата песен, която Хавжива смътно си спомняше, сякаш я е чувал твърде отдавна. Той заспа отново, а старицата продължи да бърби на себе си.

Когато пак отвори очи, тя бе изчезнала. Така и не разбра коя е била и откъде. Не пожела да попита. Беше говорила и пяла на родния му стсетиански език.

Смъртната опасност премина, но Жив се чувстваше много зле. Медикът го настани в болницата в Тес — най-красивото кътче на цялата Ве, истински оазис. Минералните води и хълмовете, които пазеха мястото от ветровете, правеха климата мек. Наоколо в изобилие растяха цветя и гори. Там имаше безкрайни пътеки, виещи се между огромни дървета; топли езера, където може да се плува до насита; от скрити сред мъглицата вирчета понякога с крясък излиташе птица; звъняха обвити в пара горещи извори и хиляди водопади, чийто шум е единственият звук през нощите. Ето къде го изпратиха да възстановява силите си.

Подир двайсетина дни в Тес той започна да се изповядва. Сядаше на слънце до прага на къщичката си, сред поляната, гъсто обрасла в треви и папрати, и мълвеше пред записващото устройство.

— За да разкаже своя живот, човек трябва да направи избор измежду всички неща — каза Хавжива, загледан в клоните на старите дъбове, които тъмнееха върху фона на небето. — Точно така: за да изградим собствения си понятиен, рационален, ясен свят, ние сме длъжни да отсеем всички стойности. И тъй, всяка селекция е относителна. Нашето познание е винаги частично — безкрайно малка люспа от цялото. Разумът е мрежа, хвърлена в океана. Истината, която можем да извадим, е само фрагмент, бегъл поглед, искрица от грамадния огън. Всеки човешки живот е частен, относителен, изключително слабо, моментно просветване от отражението на...

Гласът му секна. Тишината на полянката под огромните дървета остана.

След четирийсет и пет дни той се върна в школата. Нае нов апартамент. Смени областта на интересите си, зарязвайки обществените науки, с които се бе занимавала Тю. Почна да се обучава за служба на Екумен, което бе теоретично близко, но даваше подготовка за друг вид дейност. Тази промяна щеше да удължи престоя му тук поне с няколко сесии. После, ако се справеше добре, току-виж получил мечтаната длъжност. Приключи успешно и след две години Съветът най-учтиво го попита дали би се съгласил да работи на Уерел. И младежът прие. Приятелите му организираха голямо прощално тържество.

— А пък аз си въобразявах, че се готвиш да заминеш за Земята — кимна една от не особено проникателните му колежки. — Цялата тая материя за робството, класите и народностите не е ли свързана с историята ѝ?

— Това е съвременната проблематика на Уерел — подчерта момъкът от Стсе.

Той не беше вече Жив. Бе се върнал от болницата като Хавжива.

Някой настъпи нетактичната му колежка по крака, обаче тя не обърна внимание.

— Очаквах, че ще последваш Тю — каза. — Мислех си, че затова не спиш с никоя жена. Божичко, само ако бях знаела!

Другите си смигнаха, но Хавжива се усмихна и я прегърна извинително.

Дълбоко в себе си беше съвсем наясно. Както някога бе предал и изоставил Ян Ян, така Тю бе предала и изоставила него. Не можеше да има връщане назад, нито продължение. Ето защо се налагаше да свие встрани. Въпреки че принадлежеше на своя народ, нямаше сърце да се върне отново там. Макар да се присъедини към историците, и при тях не искаше да се задържа. Просто трябваше да живее с чуждопланетци.

Не се надяваше да намери щастие, убеден, че го е провалил. Но схващаше също, че двете трудни, дълго усвоявани дисциплини, които запълниха неговия млад живот (знанието за боговете и знанието за историята), му бяха дали необичайна подготовка, която можеше да послужи някъде. Въобще правилното използване на наученото осмисля човешката съдба и носи удовлетворение.

Медикът дойде да го види, преди да замине, прегледа го и изпи чаша чай, без да каже нищо. Хавжива поседя с него. Той отдавна бе привикнал да мълчи и все пак понякога забравяше, че това не се приема за твърде учтиво на Ве.

— Какво има? — запита гостът. Ако се съдеше по замисления му тон, изглежда, че беше задал риторичен въпрос. Във всеки случай хейнецът не отвърна.

— Моля, изправи се — рече онзи, а после нареди: — Я сега повърви малко.

Хав закрачи из стаята; посетителят го наблюдаваше внимателно.

— Равновесието ти е нарушено. Знаеше ли го?

— Да, знам.

— Мога да накарам да ти изпеят молитвеното заклинание довечера.

— Не трябва. Аз съм си винаги леко неуравновесен.

— Ох, няма защо да бъде така — каза медикът. — Навярно е най-добре да заминеш на Уерел. Е, сбогом за този живот.

Те се прегърнаха церемониално според обичая при историците, особено тачен, когато бе съвсем сигурно, че няма да се видят никога повече. Същия ден Хавжива притисна в ритуални обятия още много хора. На другата сутрин стъпи върху борда на „Даранда“ и полетя в нищото.

ЯЙОУЕ

При неговото пътуване със скорост осемдесет светлинни години починаха майка му, баща му, Ян Ян и всички познати в Стсе, както и ония, които познаваше на Катхад и Ве. Когато космическият кораб се приземи, те отдавна бяха вече мъртви. Детето, което роди Ян Ян, беше живяло, остаряло и предало Богу дух.

Знанието за това го съпътстваше още от раздялата с Тю. Тя се бе качила на звездолета и го бе оставила да умре. Благодарение на медика и четиримата души, пели му молитвеното заклинание, на старицата и водопадите в Тес той оцеля, но скръбната яснота никога повече не го напусна.

И други неща също се бяха променили. По времето, когато отлетя от Ве, далечното Яйоуе представляваше робовладелски свят, огромен трудов лагер. Щом кацна на Уерел, разбра, че Освободителната война е приключила, колонията се е обявила за независима планета, а и хищната институция на самия Уерел върви към разпадане.

Хавжива копнееше да стане свидетел на този ужасен и грандиозен процес, обаче посолството го изпрати право на Яйоуе. Един хейнец — Сохикелуенйанмуркерес Есдардон Айа — го консултира, преди да тръгне затам.

— Ако търсиш опасности — забеляза той, — опасно е. Ако пък дириш надежда, има я. Господарите си отидоха и бившите роби започнаха да градят. Не зная дали ще успеят. Но виж какво ще ти кажа, Йехедархед Хавжива: велики богове са се спуснали над техния свят.

Яйоуе се бе отърсила от своите собственици и от четирите корпорации, владели голямата колония в продължение на три века. Макар че трийсетгодишната Освободителна война беше свършила, битките не стихваха. Вождовете и водачите на въстанието от средите на робите, които се бяха сдобили с власт, сега се стремяха да я разширят. Различни фракции се бореха помежду си дали да изхвърлят всички чужденци завинаги, или да ги допуснат и се присъединят към

Екумен. В крайна сметка изолационистите загубиха изборите; в старата колониална столица се установи екуменско посолство.

Момъкът прекара известно време там, изучавайки езика и общоприетите норми. След това Пратеничката, умна млада жена от Земята на име Соли, го насочи на юг към района Йотебер, който искаше да получи официално признание.

„Цялата местна история е всъщност падение“ — мислеше си Хавжива, докато пътуваше с влак през тая напълно съсипана природа.

Капиталистите от Уерел бяха експлоатирали планетата безмилостно в една продължителна оргия за извличане на блага. Нужно е време, за да се разруши някой свят, но не е невъзможно. Личеше, че безпрецедентното изчерпване на минните находища и монокултурните насаждения съвсем е обезобразило земята и унищожило нейното плодородие. Реките немееха замърсени или пресъхнали. Огромни облаци прах закриваха хоризонта на изток.

Босовете бяха управлявали плантацията с насилие и страх. Повече от век докарвали тук само роби, изтощавали ги до смърт и после стоварвали нови. В трудовите лагери към тези чисто мъжки колонии се развили примитивни йерархически структури. Когато накрая цената на живата стока от Уерел и на транспорта ѝ се покачила неимоверно много, корпорациите започнали да купуват и робини за Яйоуе. И така, през следващите две столетия числото на потиснатите набъбнало. Те сформирали градове, които се отцепвали от колониалните общини. Хавжива знаеше, че Освободителното движение се е зародило сред жените на обезправения народ като бунт срещу мъжкото господство. Сетне той прераснал във война срещу техния общ противник.

Тромавият влак спираше твърде често. Колиби и схлупени къщурки без нито едно дърво наоколо се редуваха на цели мили, огромни пространства бяха разровени от бомби или изгорели и си стояха още в това състояние. Някои фабрики тънеха в развалини, други работеха, но изглеждаха остарели, неподдържани и бълваха ужасни пушеци. На всяка гара слизаха и се качваха рояк пътници. Хората се блъскаха, тълпяха, ругаеха хамалите, опитвайки се да превземат едва ли не покривите на вагоните. Униформената полиция ги изтласкваше грубо. В северната част на дългия континент, също както и на Уерел, можеха да се видят доста синкавочернокожи. Ала колкото влакът

отиваше по на юг, те ставаха все по-малко, а жителите из селата и паланките се отличаваха с по-блед, кален цвят.

Това бяха „калтаците“ — наследници на стотици поколения уерелиански роби.

Йотебер бе между първите центрове на Освободителното движение. Босовете бяха предприели репресии, използвайки бомби и отровен газ. Цели градове са били запалвани, за да се премахнат трупове на хора и животни. Но този кошмар вече бе минало. Яйоуе беше свободна, новоприета членка на Екумен и Хав в качеството си на заместник-посланик идваше да помогне на народа от Йотеберския регион за неговия възход. Или по-скоро, от гледната точка на един хейнец, да възстанови прекъснатите си връзки с древната история.

На гарата го посрещна огромна тълпа. Всички се вълнуваха, поздравяваха го, викаха зад кордоните от полицаи и войници. Отпред стоеше делегация от официални лица, облечени във великолепни одежди и с пъстри отличия. Повечето бяха едри, достолепни, с вид на изтъкнати личности. Последваха приветствени слова, имаше репортери за новините на живо. И все пак това не беше празно зрелище. Служебните пратеници се държаха сериозно. Те искаха гостът да разбере, че е добре дошъл, че е популярен, че е — както каза вождът в своята кратка, впечатляваща реч — посланик на бъдещето.

Същата нощ в удобния си апартамент в бившата собственическа къща, превърната на хотел, Хавжива си мислеше: само ако знаеха, че техният човек от бъдещето е отрасъл сред пуебло. И никога не е гледал новини на живо до пристигането си тук, на далечното Яйоуе...

Много се надяваше, че няма да разочарова тези хора. От първия момент, когато ги срещна на Уерел, той ги хареса въпреки чудовищното им общество. Те бликаха от живот, имаха високо чувство за чест и мечтаеха за истинска справедливост. Младежът се отнасяше към справедливостта по същия начин, както древният земянин към някой бог: „Вярвам в него, понеже е невъзможно.“ Наспа се добре и се събуди бодър в топлата, светла утрин, изпълнен от очакване. Излезе да подиша свеж въздух, да разгледа своя град.

Портиерът (смуцаващо бе да установи, че отчаяните борци за свобода още държат слуги) се опитваше упорито да го накара да изчака колата. Очевидно се притесняваше, че такъв големец тръгва толкоз

рано пеша, без придружител. Хавжива му обясни, че е в състояние да се разходи сам. Злочестият яйоуеец остана да вика след него:

— О, господине, моля ви, избягвайте нашия парк, господине!

Хав го послуша, защото си помисли, че това място е затворено поради някаква церемония или залесяване. Стигна до широк площад, където пазарът вече се беше развихрил с пълна сила. И там за малко не се озова в центъра на тълпата, хората явно го забелязваха. Той носеше красивото традиционно облекло на Яйоуе — фланелка, брич, светла тясна горна дреха, — но бе единственият човек с червеникавокафява кожа в град от четиристотин хиляди души. Още щом мернеха цвета на тялото и очите му, те разбираха кой е: пришълецът. Ето че се измъкна от пазара и кривна по тихите квартални улички, наслаждавайки се на мекия въздух и старата, очарователна колониална архитектура на къщите. Спря, за да разгледа с възхищение един пищен храм на туалетите. Стори му се твърде празен и запуснат, ала видя, че в краката на каменната Мадона пред входа са поставени свежи цветя. Въпреки че носът ѝ бе счупен по време на войната, тя се усмихваше ведро с леко кривогледи очи.

Зад гърба му се чува гласове. Някой наблизко изруга:

— Пръждосвай се от нашия свят, чуждоземно лайно такова!

После го сграбчи за ръката, ритна го и го събори. Мъже с разкривени физиономии го наобиколиха, развикаха се. Целият се сгърчи от ужасна болка, а отпреде му изскочиха червени кръгове. Беше въвлечен сред вихъра на бой и крясъци, скоро се отпусна зашеметен и престана да усеща.

Жена на средна възраст седеше до него и припяваше монотонна песен, която му се струваше смътно позната.

Тя плетеше и дълго време въобще не го поглеждаше. Когато найсетне обърна очи към Хавжива, само въздъхна:

— Ах!

Беше му трудно да фокусира зрението си, но все пак успя да различи, че лицето ѝ свети с бледосинкав тен, а бялото на очните ѝ ябълки не се вижда.

Жената докосна малък апарат, който знае къде прикрепен към тялото му, и каза:

— Аз съм лекарка. Ти си получил мозъчно сътресение, имаш леко пукване на черепа, натъртване на бъбрека, счупена раменна кост и рана с нож в корема. Обаче не се тревожи, ще се справиш.

Тези изречения бяха произнесени на някакъв чужд език, който той явно разбираше. Схвана поне това „не се тревожи“ и се подчини.

Изпита чувството, че е на „Даранда“ и се движи с космическа скорост. Стотици години изминаха като в лош сън, но всъщност не бяха минали. Хората нямаха лица, на часовниците липсваха циферблати. Опита се да си изпее молитвеното заклинание, само че думите му убягваха. Бяха се изтрили. Жената хвана ръката му. Държейки го така, много, много бавно го върна тук, в местното време, и той отново се озова в притихналата стаичка, където тя плетеше.

Беше утрин и топлите, ярки слънчеви лъчи струяха през прозореца. Вождът на Йотеберския регион се бе изправил до него — мъж като канара, облечен в пурпурнобели одежди.

— Наистина съжалявам — каза Хавжива с мъка и неясно, понеже устата му бе също наранена. — Глупаво беше да излизам сам. Вината е изцяло моя.

— Злосторниците са заловени и ще бъдат дадени под съд — увери го вождът.

— Но те бяха младежи. Смятам, че моето невежество и непредпазливост станаха причина за инцидента.

— Те ще си получат заслуженото — отсече големецът.

Медицинските сестри, които дежуряха при него през деня, винаги си носеха холоекран и непрестанно седяха пред новините и драмите. Звукът бе намален, тъй че спокойно можеше да не му обръща внимание. Беше горещ следобед; болният съзерцаваше как леки облаци бавно се реят по небето, когато го повикаха с учтивото звание за човек с висок статус:

— О, бързо... ако господинът погледне, ще види наказанието на онези злодеи, дето са го нападнали.

Хавжива се подчини. Зърна слабото тяло на младеж, обесен за краката. Той размахваше ръце, а червата му висяха върху гърдите и лицето. Нещастникът изкрещя и скри очи в окървавените си длани.

— Изключете го! Веднага го изключете! — гадеше му се и едва смогваше да си поеме дъх. — Вие не сте хора! — викаше Хав на своя език, диалекта на Стсе.

В стаята влизаха и излизаха санитарни. Ликуващите писъци на тълпата рязко спряха. Ето че овладя дишането си и легна със затворени клепачи, като повтаряше една и съща фраза от молитвената песен все отново и отново. Накрая съзнанието и тялото му започнаха да се успокояват; той постигна някакво, макар и крехко, равновесие.

Донесоха му храна, но момъкът поиска да я върнат.

Неговата стая беше мрачна, само с малка лампа ниско долу на стената, и през прозореца се виждаха светлините на града. Нощната медицинска сестра бе тук и пак плетеше в полуздрача.

— Съжалявам — каза Хавжива за всеки случай, защото не знаеше какво може да им е говорил.

— О, господин посланик! — възкликна жената и дълго, тежко въздъхна. — Чела съм за твоя народ, за хейниците. Те не правят като нас. При вас няма изтезания и убийства. Живеете в мир. Интересно, наистина е интересно как ли изглеждаме във вашите очи. Сигурно като чудновати вещици или дяволи.

— Не — кимна той, едва успял да потисне нов пристъп на гадене.

— Щом се пооправиш и възвърнеш силите си, имам да говоря с тебе, уважаеми господине.

В тихия ѝ глас се усещаше нещо властно, което иначе би могло да внушава страх и респект. Срещал беше и други такива хора през живота си.

— Готов съм да те изслушам и сега.

— Не, не днес. По-нататък. В момента си много отпаднал. Искаш ли да ти попея?

— Да — съгласи се Хавжива и както си плетеше, тя запя почти беззвучно, монотонно, шепнешком. В речитатив се споменаваха имена от нейната вяра: Туал, Камие. „Това не са моите богове“ — помисли си той. После притвори очи и заспа, успокоен в унеса на песента.

Наричаше се Йерон и не бе толкова стара, колкото му се стори в началото. Четирийсет и седем годишна. Беше преживяла Освободителната война и няколко периода на глад. Имаше изкуствени зъби (нещо, за което младежът не бе чувал досега) и носеше очила с телени рамки. Каза, че на Уерел се правят подобни физиологически

корекции, но тук хората са бедни и не могат да си го позволят. Бе твърде слаба и косъмът ѝ изтънял. Държеше се достолепно, ала походката ѝ изглеждаше малко скована поради някогашна рана в лявото бедро.

По-късно му подхвърли:

— Всеки човек, абсолютно всеки човек от нашия свят има или куршум в тялото си, или белези от удари с камшик, или отрязан крак, или мъртво дете в душата си. Ето че и ти вече си един от нас, господин посланик. Минал си през огъня...

Той се възстановяваше добре. В неговия случай бяха необходими пет-шест медицински специалисти. Вождът на региона го посещаваше веднъж на няколко дни и често караше някое длъжностно лице да го навести. Хавжива проумя, че онзи му е благодарен. Жестокото нападение над екуменски представител му даваше оправдание и силна обществена подкрепа, за да нанесе удар върху консервативната, изолационистка Световна партия, управлявана от негов съперник — също герой от Освободителното движение. Той изпращаше разгорещени доклади за своите успехи в болничната стая на младежа.

Новините на живо показваха само мъже в униформи, които тичаха, крещяха, стреляха, а зелени хеликоптери кръжаха над опустели склонове. Разхождайки се из залите, Хав забеляза, че някои пациенти в отделенията се свързват с холопредавателя и „преживяват“ боя — разбира се, от гледна точка на ония с пушките и на репортерите.

Нощем екраните бяха тъмни. Йерон идваше и сядаше до него на слабата светлина от лампата.

— Нали спомена, че ще ми кажеш нещо? — попита я той.

Мракът над града беше неспокоен, разнасяше се музика и от улицата долитаха викове през прозореца, който бяха разтворили да влиза топъл въздух. Отвън нахлуваха най-различни благоухания.

— Да — тя остави плетката. — Дойдох като медицинска сестра, но се надявам да изпълня и известно поръчение. Когато чух, че си пострадал, прости ми, аз си казах: „Слава на Бог Камие и на милостивата Мадона!“ Защото не се сецах как да стигна до теб, за да ти предам моето послание, а ето че това ми откриваше възможност — тихият ѝ глас секна за момент. — В тази болница работя от петнайсет години, още имам някакво влияние тук — Йерон отново замълча. И тонът, и мълчанието ѝ му бяха познати. — Аз трябва да осъществя

връзка от името на местните жени. Трябва да свидетелствам за тях пред Екумен. Ние се нуждаем от вашата подкрепа, от свое представителство. Естествено правителството вече е направило това, Яйоуе е член на великата космическа общност. Но каква е ползата за нас? Никаква. Знаеш ли какво са жените в нашия свят? Кръгли нули. Не участват в управлението, въпреки че поставиха началото на Освободителното движение. Те не се жалеха и умираха за него наравно с мъжете. Обаче не са били нито командващи, нито вождове. Ние представляваме едно нищо. По селата дори сме по-долу — работен добитък, животни за разплод. Тук е малко по-добре, без да е рай. Аз съм завършила медицинска академия в Бесо. По образование съм лекарка, а не сестра. Когато властваха босовете, поддържах сама цялата болница. Сега я ръководи бивш поборник. Въобще нашите мъжкарци заеха мястото на собствениците; ние пък си останахме онова, което *винаги* сме били — робини. Не за това сме водили тази жестока дългогодишна война. Ти как мислиш, господин посланик, права ли съм? Според мен ни предстои нова битка за освобождение. Да си довършим работата докрай.

След продължителна пауза Хавжива тихо попита:

— Имате ли своя организация?

— О, да, разбира се, също както някога. Натрупали сме солиден опит в нелегалните организации! — и тя леко се позасмя. — Но не вярвам, че ще извоюваме свободата си със собствени сили, без рамо отвън. Мъжете смятат, че те са богоизбраните, а властта им се полага по право. Виж, едно от нещата, които станаха ясни през моя живот, е, че човешката нагласа не се влияе особено от пушката. Иначе какво се получава: убиваш боса и сам го заместваш. Това съзнание трябва да се промени. Старото робско, старото господарско съзнание. Ето защо молим Екумен да ни помогне в борбата.

— Аз съм тук, за да осъществявам връзка между вашия народ и Екумените. Но имам нужда от време — отвърна той. — И от информация.

— Ние знаем, че преобладаващото на Яйоуе мислене не може да се преустрои за ден или година. Това е въпрос на просвета — Йерон произнесе последните думи като свещено заклинание. — Тъй че ти разполагаш с толкова време, колкото ти е необходимо. Ние искаме просто да се уверим, че си готов да ни *чуеш*.

— Готов съм — потвърди Хавжива.

Лекарката си пое дълбоко дъх и отново се залови с плетивото. След малко допълни:

— Ох, няма да е никак лесно.

Изведнъж се почувства уморен. Напрегнатият разговор бе все още пряко силите му. Не успя да схване напълно смисъла на посланието ѝ. Вежливото мълчание е начин зрелият човек да покаже, че не разбира. И той замълча.

Тя се вгледа в него:

— Ами как ще поддържаме връзката помежду ни? Това също е проблем. Вече ти обясних, ние сме нули. Можем да се доберем до теб само като медицински сестри или прислужници. Като жени, които ти перат дрехите. Нямаме право да се месим с управниците. Нямаме глас в съветите. Позволяват ни да обслужваме масата, но не и да участваме в банкета.

— Трябва да ми кажеш... — младежът се поколеба. — Да ми кажеш откъде да започна. Ще се срещнеш с мен, когато ти е най-удобно и най-сигурно — той винаги вникваше бързо в новите уроци. — Ще те изслушам. И ще направя всичко според възможностите си.

Милият Хав още не бе усвоил урока на недоверието.

Йерон се наведе над него и го целуна много нежно по устата. Бърните ѝ едва го докоснаха, сухи и меки.

— Благодаря — каза му. — Никой вожд не е способен да ти даде това.

И пак взе плетката си. Той беше почти заспал, когато тя го попита:

— Жива ли е майка ти, уважаеми приятелю?

— Всичките ми роднини са мъртви.

Докторката тихо възкликна:

— Каква загуба! И нямаш жена?

— Не.

— Ние ще бъдем твои майки, сестри, дъщери. Твои близки. Целунах те в името на любовта между нас. Сам ще видиш.

— Ето списъка на гостите за приема, господин Йехедархед — каза Доранден, главният представител на вождовете пред космическия

Пратеник.

Хавжива внимателно прегледа имената върху персоналния си екран чак до края и кимна:

— Ами къде са останалите?

— Извинете за любопитството, има ли пропуснати? Всъщност това е целият списък.

— Но аз виждам само мъже.

В безкрайно краткия миг, преди онзи да отговори, момъкът усети, че везната, установена помежду им, се разклаща.

— Може би желаете гостите да бъдат със съпругите си? Да, разбира се! Щом съществува такъв обичай в Екумен, за нас ще бъде удоволствие да поканим и дамите!

Мъжете от Яйоуе произнасяха думата „дами“ с характерно примляскване. Хавжива предполагаше, че това название се употребява само за класата на уерелианските собственици. Равновесието се наклони в едната посока.

— Как така съпругите? — попита той и се навъси. — Нима жените тук нямат свое място в обществото?

Още докато изричаше тези думи, се почувства особено напрегнат. Започваше да си дава сметка, че въобще не е и подозирал колко опасности крие подобно поведение. Ако разходката из тиха уличка едва не се окажа фатална, то да постави един представител на вождовете в неудобно положение, можеше да бъде непоправимо. Доранден определено бе вкаран в сложна ситуация — направо беше слисан. Отвори уста да възрази нещо, но пак я затвори.

— Прощавайте, господин Доранден — подзе Хавжива, — моля ви да забравите моята неуместна духовитост. На мен, разбира се, ми е известно, че жените заемат отговорни постове във вашето общество. Просто исках да кажа (макар да го сторих по неумел и глупав начин), че ще бъда твърде щастлив такива дами и техните съпрузи да дойдат на приема. Същото се отнася и за съпругите на гостите, които ще присъстват, стига това да не нарушава местните обичаи. Предполагам, че тук няма световна сегрегация между половете, както на съседния Уерел. Ако съм направил някаква грешка, най-учтиво ви моля да извините невежеството на чужденеца...

Младият човек вече бе схванал, че многословието е част от дипломатията. Другата част беше мълчанието.

Домакинът предпочете второто и след няколко ревностни уверения се отдръпна. Нервността не напусна пришълеца до следната сутрин. Тогава Доранден се появи с нов списък, който съдържаше още единайсет имена, всичките на жени. Сред тях личаха една училищна директорка и група учителки. Останалите бяха отбелязани като „оттеглили се“.

— Прекрасно! Великолепно! — възкликна Хавжива. — Мога ли и аз да прибавя някой гост?

— Разбира се. Всеки, когото пожелае Ваше височество.

— Доктор Йерон — каза момъкът.

Отново настъпи онова безкрайно кратко мълчание, в което сякаш пращинката наклони везната на равновесието. Това име беше известно на яйоуееца.

— Да — промълви той.

— Доктор Йерон се грижеше за мен като медицинска сестра във вашата прекрасна болница. Ние станахме приятели. Може би не е съвсем подходящо присъствието ѝ сред толкова високопоставени лица, но виждам, че има и други лекари в списъка.

— Хм, разбира се — повтори Доранден.

Той остана изумен. Вождът и неговите хора бяха свикнали да се отнасят с известно снизхождение към заместник-посланика, макар и доста незабележимо и учтиво. Те гледаха на него като на инвалид, въпреки че вече се бе възстановил добре; една жертва, с която можеш да се спогодиш лесно и която не е способна да те подведе, та дори и в ущърб на собствените си интереси. Учен, чужденец, оказал се далеч от всички светски удоволствия. Хейнецът отлично схващаше, че го възприемат точно по този начин. Колкото и да го ценяха като символ и средство за постигане на своите цели, те го смятаха за незначителен човек. И той бе готов да се съгласи с тях, обаче в по-друг смисъл. Нито за миг не се съмняваше, че неговите действия могат да изиграят твърде голяма роля.

Разполагаше със свидетелства за тава.

— Убеден съм, че вие най-добре разбирате необходимостта да имате телохранител — обърна се към него генералът, започнал вече да губи търпение.

— Йотебер крие опасности, генерал Денкам, така е, и аз го усещам. Виждам по телеекрана, че шайки от младежи (като ония, които ме нападнаха) кръстосват из целия град, а полицията не успява да ги спре. Всяка жена, всяко дете се нуждае от защита. Бих се почувствал много потиснат, ако сигурността, която е право на всички граждани тук, стане моя специална привилегия.

Военният запримига, но не понечи да отстъпи.

— Ние не можем да рискуваме да ви убият — заяви той.

Хавжива харесваше тази неподправена прямота, тъй характерна за местните хора.

— И на мен това няма да ми е никак приятно. Хайде да ви предложи нещо, господине. Нали във вашия състав има и някои полицайки? Защо не ми предоставите охрана измежду тях? В края на краищата една въоръжена жена е не по-малко опасна от един въоръжен мъж. Бих желал по такъв начин да почета важната роля, която са играли жените в освободителната борба на Яйоуе, както красноречиво подчерта вождът в днешната си реч.

Генералът се оттегли с окаменяла физиономия.

Телохранителките на Хавжива не му бяха особено симпатични. Те бяха груби, недружелюбни и използваша почти неразбираем диалект. Няколко имаха деца, но не обичаха да говорят за тях. Е, с работата си се справяха безупречно. Защитата му беше наистина добре осигурена. Забеляза, че когато се движеше със своя ескорт от амазонки, които гледаха сурово, хората от града започват да се отнасят по друг начин — с по-голям интерес и съпричастие. Чу, че белокос старец на пазара каза:

— Този човек има ум в главата си.

Всички го наричаха Вожда освен пред него самия.

— Господин президент — възкликна Хавжива, — в случая съвсем не става въпрос за принципите на Екумен или пък за традициите на Хейн! Нито едните, нито другите трябва да оказват особено влияние тук. Яйоуе е ваша планета и правото да решавате — също.

Върховният вожд тежко кимна.

— Но в този свят — продължи младежът, който вече се беше разгорещил в своето красноречие — започват да пристигат емигранти от Уерел и ще идват още повече и повече. Просто властниците там се опитват да отслабят революционното напрежение, допускайки все по-големи групи от потиснатите класи да заминават. Вие, господине, знаете по-добре от мен какви проблеми може да предизвика такъв огромен приток в Йотебер. Освен всичко друго най-малко половината от пришълците ще бъдат жени и аз смятам, че си струва да се преоценят някои съществени различия по отношение на тъй наречения полов въпрос. Именно *дами* съставляват девет десети от членовете на Съвета към Хаме. Техните говорители ще обсъждат важни споразумения с Яйоуе. Тези хора ще дойдат в едно общество, чиито управляващи и официални лица са предимно мъже. Вижте, това би могло да създаде сблъсъци и неразбирателства, в случай че ситуацията не бъде внимателно проучена предварително. Може би ако вие използвате отделни изявени представителки на нежния пол...

— Да речем, че между робите на Стария свят жените са играли ръководна роля — прекъсна го вождът. — Но сред нашия народ тази роля се е паднала на мъжете. Така стоят нещата тук. Робите от Уерел ще придобият друг статус в Новия свят. И жените на свободните мъже също ще станат свободни.

— Е, добре — каза Йерон с обичайната си дълбока въздишка. — Явно ще се наложи да вдигнем малко шум.

— Ние, бившите въстаници, го умеем — усмихна се Добибе.

— Май няма да е зле да вдигнем повечко шум — вметна Туалиан. — И без това ще изпаднат в истерия, каквото и да предприемем. Всички ще се съберат и в един глас ще викнат да се очистят вещиците, дето душат бебетата момченца. Ако пет жени решим да изпеем някоя песен по предаванията на живо, ще изкарат, че сме петстотин страшилища с автоматично оръжие, които смятат да унищожат цивилизацията на Яйоуе. Тогава наистина да го направим! Хайде да излезем пет хиляди жени и да пеем. Да легнем върху релсите. Да спрем влаковете. Пет хиляди жени, легнали на релсите по цял Йотебер. Представяте ли си?

Събранието на Йотеберската асоциация за подпомагане на образованието се провеждаше в класната стая на едно от училищата в града. Две от телохранителките на Хавжива, облечени с цивилни дрехи, седяха тук, без да се натрапват на очи. Четирийсетте участнички, сред тях и хейнецът, едва се бяха сместили върху малките столчета, свързани с изключени телеекрани.

— А с какви искания? — запита Хав.

— Тайно гласуване!

— Край на професионалната дискриминация!

— Заплащане на труда!

— Тайно гласуване!

— Грижи за децата!

— Тайно гласуване!

— Да ни зачитат!

Портативното устройство на посланика записваше неуморно.

Докато караше колата към дома му, по-възрастната телохранителка се обърна към него:

— Господине, учителки ли бяха всички онези жени?

— Да — потвърди Хавжива.

— Дяволите да ги вземат! — възкликна тя. — Колко различни са станали днес учителите!

— Йехедархед! Какво правиш там?

— Моля, госпожо?

— Видях те по новините. Заедно с около един милион жени, които бяха легнали по влаковите релси, по разни авиописти или обкръжили президентската резиденция. А ти им говореше нещо и им се усмихваше.

— Просто не успях да се сдържа да не се усмихвам.

— Сигурно веселото ти настроение ще изчезне, ако местните власти открият стрелба?

— Така е. Можем ли да разчитаме на подкрепа от твоя страна?

— Да, но как?

— Окуражаващи думи към жените на Йотебер от Пратеничката на Екумен. Яйоуе — образец на истинска свобода за емигрантите от робовладелския свят. Думи на възхвала към регионалното

правителство. Йотебер — пример за цяло Яйоуе по умереност, образованост и тъй нататък.

— Разбира се. Надявам се да бъда от полза. Революция ли е това, Хавжива?

— Просвета, госпожо.

Вратата зееше грозно в масивната си рамка. Стените липсваха.

— Някога — кимна старейшината — тази врата се отваряше по два пъти на ден: сутрин, за да пусне хората да излязат на работа, и вечер, за да се приберат. През другото време стоеше заключена и добре залостена.

И той посочи огромен счупен ключ, който висеше от външната страна; пипна грубите ръждясали лостове. Жестовете му бяха отмерени и тежки, също както словата, и младежът за сетен път се възхити от живото достойнство на яйоуейците, от достолепието, което бяха съхранили в робските условия, а може би и като реакция срещу тях. Вече бе започнал да оценява дълбокото влияние на техния свещен текст *Аркамие*, увековечен в устната им традиция.

— Да, господине, само това ни е било останало. Но то ни е принадлежало напълно — беше му казал един старец от града, докосвайки книгата, която сега (на шейсет и пет или седемдесет години) се учеше да срича.

Самият Хавжива се запозна с местната библия на оригиналния ѝ език. Четеше я бавно, опитвайки се да разбере как тая легенда за пламенен кураж и самоотверженост в продължение на три хилядолетия е поучавала и подхранвала духа на цял народ, държан под иго. Често му се случваше да долавя в ритмите ѝ сякаш същите гласове, които бе слушал през деня.

Беше дошъл да посети за около месец племенното селище Хайауа, където е възникнала първата колония на Селскостопанската плантаторска корпорация преди триста и петдесет години. В този обширен, затънтен регион на източното крайбрежие общественото устройство и култура се бяха запазили непокътнати. Йерон и други жени от Освободителното движение му обясниха, че ако иска да опознае душата на Яйоуе, трябва да поживее *там*.

Той знаеше, че отначало трудовите лагери са били в преобладаващата си част съставени от мъже. Хората развили свое вътрешно управление, строга йерархия и протекционизъм. Властта се придобивала чрез изпитания, а се задържала със сложни комбинации на независимост със съглашателство. Когато накрая почнали да докарват тук и жени, те били приети в тези сурови условия като роби на робите. Използвали ги за слугини и сексуални отдушници и босовете, и затворниците. Полова върност и партньорски отношения се съблюдавали само между мъжете, от които зависела племенната политика. През следващите векове наличието на деца обогатило местните обичаи, но системата на мъжко доминиране, впрочем твърде изгодна за собствениците, не се променила особено.

— Надяваме се да ни удостоите с присъствието си по време на утрешната инициация^[1] — рече старейшината със своя сериозен тон и Хавжива го увери, че нищо не би могло да му достави по-голяма чест от това да види една толкова значима церемония.

Онзи остана явно доволен, макар да не го показва външно. Беше петдесетгодишен, което означаваше, че е бил роден роб и е преживял ужасите на Освободителната война. Хав потърси следи от рани, спомняйки си думите на доктор Йерон, и ги откри. Човекът бе мършав, куц и нямаше горни зъби, целият белязан от глада и борбата. Имаше и татуировка — четири резки от шията до лакътя (те пресичаха предната част на рамото му като дълги еполети) и отворено тъмносиньо око върху челото. В неговото племе то бе символ на получена по право неизменна привилегия. Властник сред безвластните, господар сред закрепостените, докато жестоките стени бяха съборени.

Ето че тръгна по тясна пътека от вратата до общежитието и следвайки го, момъкът забеляза, че никой не ги придружава. Мъжете, жените и децата вървяха по една по-широка, успоредна алея, която се отклоняваше и водеше към друг вход. Оказа се, че това е пътеката, предназначена специално за вожда.

Същата нощ, докато дечурлигата, които щяха да приемат утре инициация, постеха и бдяха в женската страна на къщата, всички старейшини се бяха събрали на празненство. По масата димяха големи количества пикантни ястия с много подправки и съблазнителен вид. Вездесъщият ориз се поднасяше с различни оцветители и билки, но предимно с месо. Жените се вмъкваха пъргаво, сервирайки все по-

изтънчени блюда с все повече говежди мръвки — характерната за босовете храна сега се бе превърнала в свидетелство на новопридобитите свободи.

Отвикнал да яде месо, Хавжива бе напълно сигурен, че ще получи разстройство, ала мъжки дъвчеше задушеното и бифтеците, понеже разбираше от какво огромно значение е изобилието за онези, които никога не са имали достатъчно.

Щом гозбите най-сетне свършиха и на тяхно място се появиха грамадни купи с плодове, жените се скриха. Дойде ред на музиката. Племенният вожд кимна към своя *лев* — дума, която означаваше сексуален любимец, побратим; не наследник и не син. Младежът, самоуверен, добродушен красавец, се усмихна, кротко плесна с ръце и потри сивкавосините си длани в едва доловим ритъм. Масата се смълча; той започна да пее, но шепнешком.

Някога музикалните инструменти били забранени в повечето колонии. Босовете не разрешавали нищо освен ритуалните химни, посветени на Туал, които се изпълнявали през десетдневната служба в чест на богинята. Ако установели, че някой губи времето на корпорацията с песни, му наливали сярна киселина в гърлото. Робът бил длъжен да върши работа, а не да вдига шум.

И ето че хората от древните лагери развили способността, като докосват леко длани една в друга, да си тананикат полугласно дълъг, монотонен напев. Думите съзнателно се накъсвали, изопачавали и съкращавали, та да изглеждат почти *безсмислени*. Шеш (алабализми) нарекли собствениците това изобретение и на робите било позволено „да търкат ръце, мънкайки безсмислици“, щом го правят толкова тихо, че да не се чува отвъд крепостните стени.

След като в продължение на триста години бяха пели по този начин, така пееха и днес.

Изпълнението потискаше Хавжива, вдъхваше му усещане за страх. Скоро се присъединиха още хора, ритъмът се усложни допълнително. Кръстосаните извивки се сляха, макар и не съвсем, в единен шипящ звук, който се нижеше редом с провлачената, монотонна мелодия, сякаш всеки момент ще образува дума. Завладян от напева, той си казваше — ето, ей сега някой ще издигне глас високо над останалите, левът ще нададе вик на триумф, ще отпусне гърлото си! Но това все не ставаше. Тихата музика с едва-едва доловима смяна

в темпото продължаваше да тече неизменна като ромон на ручей. Нагоре-надолу по трапезата се подаваха бутилки оранжево йотеско вино. И те пиеха. Поне можеха да си го позволят свободно. Всички се напиха. Смехове, викове, закачки започнаха да прекъсват пеенето.

После тръгнаха към общежитието по пътеката на вожда. Вървяха прегърнати, пикаеха, един-двама спряха да повърнат. Някакъв мил тъмнокож човек, който седеше до Хавжива, сподели леглото му в нишата, която му предоставиха набързо.

По-рано вечерта същият мъж му беше казал, че смесените контакти са забранени през нощта и деня на инициацията — инак това щяло да доведе до промяна в енергиите. Ритуалът щял да се извърти и малчуганите нямало да станат пълноценни членове на племето. Само вещица, разбира се, би нарушила табуто, но много жени били вещици и се опитвали да съблазняват от чиста злост. Редовният, тоест хомосексуалният акт просто би повдигнал душевното ниво, церемонията щяла да се осъществи правилно и да влее у момчетата сили, за да устоят на изпитанията. Ето защо всеки от мъжете след банкета трябваше да си намери партньор за през нощта.

Посланикът бе доволен, че му е отреден този яйоуеец, а не някой от вождовете, които му вдъхваха страх и които нищо чудно да очакваха от него истински енергетизиращ подвиг. В случая, доколкото можа да си спомни на светло, той и неговият съсед се бяха оказали доста пияни, тъй че заспаха по средата на милувките, без да изпълнят добрите си намерения.

От прекаляването с йотеско вино болеше глава. Хав бе имал възможност да разбере това и тази сутрин отново го потвърди.

Към обяд приятелят му го заведе на многолюдния площад и го намести на почетно място там. Пред себе си видяха рова, който отделяше женската, вътрешната територия от мъжката, порталната част на лагера. Още я наричаха така, макар че стените ѝ бяха разрушени и бе останала само вратата като паметник, издигнал се над колибите и общежитията, както и над равните житни поля. Те се простираха околоръст, блещукайки в безветрената, палеца горещина.

Откъм женската страна излязоха шест момчета и затичаха към рова. „Прекалено е широк за тринайсетгодишни хлапета“ — помисли си Хавжива. Все пак две деца успяха да се справят. Другите четири храбро се опитаха да го прескочат, обаче тупнаха вътре. Изкатериха се

пълзешком, а най-ниското даже накуцваше — бе си ударило крака при падането. Но дори и онези две, които бяха преодолели препятствието, изглеждаха изтощени и уплашени. Всичките шест имаха сиво-синия цвят на лазурит^[2]. Беше от поста и безсъницата. Старейшините ги наобиколиха шумно. После ги строиха в къса редица на площада, голи и разтреперани, с лице към мъжете на племето.

Наблизо не се виждаха никакви жени.

Започна разпит. Вождовете задаваха въпроси, на които трябваше да се отвърща мигновено, понякога от едно, а понякога от всички момчета според волята на случая. Обикновено питаха за ритуалите, нормите и етиката. Малчуганите бяха много добре подготвени — изстрелваха отговорите на минутата. Хлапето, което се бе наранило при скока, изведнъж повърна и тихо се свлече на земята като чувал. Никой не реагира; дори при някои от въпросите продължаваха да го посочват. Тогава настъпваше мъчителна пауза. Скоро клетникът се раздвижи, седна разтреперан, после с усилие се изправи на крака и застана в редицата. Посивелите му устни се помръдваха, макар че гласът му не стигаше до публиката.

Привидно Хавжива наблюдаваше ритуала с цялото си внимание, ала мислите му се бяха зареяли надалеч, към друго място и време. Ние учим хората на онова, което самите знаем, но всяко знание е просто частица от истината...

След разпита дойде белязването: дълбок разрез от основата на врата през рамото до лакътната става, направен с твърда дървена пръчка. Забиваха я в плътта, за да остави по-късно набръчкан белег, символизиращ мъжествеността. Посланикът си спомни, че на робите не се е разрешавало да боравят с метални сечива, след като влязат през портала. Подир всяка такава операция старейшините спираха да заострят пръчката, триейки я върху масивен грапав камък. Пепелявите устни на момчетата се опъваха и оголваха белите им зъби; те се гърчеха в полуприпадък, а едно от тях силно виеше и се опитваше да сподави вика си, скрило уста с длан. Друго хапеше палеца си, докато от него не потече кръв и се смеси с алените струйки от рамото му. Щом свършиха с някоя татуировка, главният вожд промиваше раните и ги мажеше с гъст мехлем.

Замаяни, трепереци, малчуганите отново се построиха в редица. Сега вече мъжете бяха по-внимателни: усмихваха им се, наричаха ги

„съплеменници“, „герои“. Хавжива си пое дълбоко дъх на облекчение.

Но ето че още шест деца се появиха на площада, преведени през рова от възрастни жени. Бяха момичета — голи, с гривни около китките и глезените. Когато пристъпиха, сред мъжката публика се разнесе весела глъчка. Хейнецът остана удивен. Нима и тях ги приемаха за членове на племето? Е, това поне е добре...

Две девойчета бяха малко по-големи, другите съвсем млади, едното дори не беше на повече от седем години. Те бяха построени в редица с гръб към зрителите и с очи към хлапетата. Зад всяко стоеше прибулената жена, която го бе довела през моста. Зад всяко момче пък бе застанал гол старейшина. Хавжива гледаше, без да откъсва мислите си от ставащото. Момиченцата се отпуснаха с лице нагоре върху топлата сивкава пръст на площада. Онова от групата, което не го стори веднага, беше свалено долу от жената зад него. Съсредоточените мъже минаха край момчетата и един по един легнаха върху някое момиче. От публиката се чуха подигравки, смях и възгласи „Ха-ха-ха!“.

Прибулените госпожи клекнаха до главите на девойчетата. Най-старата се протегна и дръпна нечия размахана ръка. Посланикът тъй и не можа да разбере дали възрастните имитираха, или наистина извършваха полов акт. „Ето как става, вижте, вижте!“ — викаха зрителите към белязаните „герои“ сред шеги, коментари и гръмки смехове. След малко старейшините взеха да се надигат, прикривайки членовете си със странна свенливост.

Щом и шестимата се изправиха, удари часът на малчуганите. Всеки легна върху момиче и раздвижи таза си напред-назад, макар Хав да забеляза, че никой младок нямаше ерекция. Яйоуейците наоколо се хванаха за своите пениси и започнаха да предлагат: „На, пробвай моя!“, да се кикотят и да крещят, докато и последното хлапе скочи на крака. Жертвите изобщо не помръдваха, разкрачени, подобни на мъртви гущерчета. Тълпата от мъже заплашително запристъпя към тях, обаче старите жени ги уловиха за глезените и побързаха да ги изтеглят обратно по моста, сподирени от възгласи и нови подигравки.

— Всичките са упоени — рече милият тъмнокож господин, когато видя израза на Хавжива. — Не усещат какво става. Въобще да ви кажа...

— Разбирам — прекъсна го гостът, замръзнал на почетното си място.

— Тези имат късмет, че са избрани да участват в инициацията. Много е важно да загубят своята девственост, колкото се може по-скоро. Задължително условие е да бъдат винаги с повече от един партньор. Така няма да предявяват претенции: „Това е твой син“, „Това бебе ми го направи вождът“. Вещици нескопосни! Всъщност син се става по избор. Да бъдеш син няма нищо общо с някаква си проста робиня. И те трябва отрано да го проумеят. Но в наше време им дават упоително. Не е както преди, при корпорациите.

— Разбирам — повтори хейнецът.

Той се загледа в лицето на приятеля си. Ако се съди по тъмната му кожа, навярно в жилите му течеше господарска кръв и сигурно е потомък на някой собственик или бос. Дете на неизвестен баща, излязло от утробата на робиня. Синът е въпрос на избор. Всяко познание е част от истината, всяко познание е едностранно. В Стсе, в школите на Екумен, в колониалните лагери на Яйоуе.

— Ама ти продължаваш да ги наричаш *робини* — каза Хавжива. Цялото му чувство за такт, всичките му усещания бяха като вцепенени и той реагира, воден от тъпо интелектуално любопитство.

— Не, не — побърза да се поправи другият. — Много съжалявам. От момче съм свикнал с този език... Извинявам се...

— Не на мен трябва да се извиниш.

Отново бе започнал да говори студено и само онова, което мисли в момента. Мъжът запримига, после млъкна, навел глава.

— Моля те, приятелю, заведи ме вече в стаята ми — въздъхна Хав и тъмнокожият с благодарност се съгласи.

В мрака той тихо подзе на хейнски пред записния си апарат: „Никой не е в състояние да промени нищо, ако стои отстрани. Когато гледа на събитията като чужд наблюдател, отгоре, човек може да обозре цялостно принципа на една ситуация. Какво не е в ред, какво липсва. Тогава ти се иска да наместиш нещата. Но няма начин да ги съшиеш отвън. Трябва да бъдеш вътре, да участваш, да ги изтъчеш. Трябва да бъдеш част от вътъка на платното.“ Последната фраза беше на диалекта на Стсе.

Четири жени седяха върху земята в своята територия. Мястото бе привлякло вниманието му, защото се оказа съвсем неотгъпкано.

Предположи, че е някакъв свещен участък. Чуждопланетките бяха клекнали безцеремонно, сгушили глави между коленете си, напълно безразлични към факта как изглеждат — с онова равнодушие към мъжките очи, което вече беше забелязал тук. Бяха с бръснати черепи, а кожата им — тебеширено бледа. Хора от калта (калтаци) бе някогашното им прозвище, ала според Хавжива този цвят повече напомняше на глина или пепел. Небесносиньото на дланите и стъпалата им и навсякъде, където епидермисът е по-тънък, почти не се виждаше под пръстта, с която се бяха омацали. Тъкмо си приказваха оживено, но щом гостът наближи, млъкнаха. Две от тях бяха съсухрени, с възлести, сбръчкани колене и пети; другите две — млади. Той приседна в края на равната площадка и всички започнаха да му хвърлят бегли погледи.

Забеляза, че жените посипват цветен прашец, оформяйки някаква фигура с него. Взря се в пъстрите линии и успя да различи един удължен силует, наподобяващ ръка или клон, и извита землисточервена дъга.

След като ги поздрави, той не каза нищо повече, само клекна наблизко. Те продължиха своите занимания. От време на време си разменяха шепнешком по някоя дума.

Щом спряха, посланикът ги запитва:

— Това сигурно е свещена рисунка, а?

Възрастните яйоуейки го изгледаха, навъсиха се, но не отвърнаха.

— Няма да можеш да я видиш — подхвърли по-тъмнокожата млада жена и изкусително му се усмихна, от което Хавжива остана много изненадан.

— Искаш да кажеш, че не бива да стоя тук, така ли?

— Не, господине, можеш да си стоиш. Просто няма да я видиш, както трябва.

Той се изправи и пак погледна рисунката, очертана със сив, жълтеникав, червен и кафеникав прах. Елементите ѝ бяха свързани помежду си в единно цяло — хармонично, но непонятно.

— Още не е готова, нали?

— Това е само съвсем, съвсем малка част — въздъхна жената, която му се бе усмихнала. Черните ѝ очи хвърляха иронични пламъчета.

— Никога ли не я завършвате докрай?

— Не. — Другите също прибавиха „не“, а стариците дори се побутнаха.

— Би ли ми обяснила какво точно представлява тази картина?

Изглежда, че не беше чувала думата „картина“. Озърна се сякаш за помощ, замисли се и пак вдигна умните си очи към него.

— Това е нашето знание — кимна тя към пастелните цветове на фигурата. Топлият вечерен вятър вече замазваше границите между багрите.

— Те не могат да разберат — вметна другата млада жена шепнешком. Лицето ѝ имаше пепеляв оттенък.

— Мъжете ли? Нима не са я виждали в цялостен вид?

— Никой не я е виждал. Само ние. Тя е в нас, тук — чуждопланетката посочи не главата, а сърцето си. После сложи ръце на гърди — своите дълги, загрубели от тежък труд ръце.

Изведнъж стариците се надигнаха. Пошушукаха си, едната подвижна на младите жени нещо, което Хавжива не успя да разбере, и с бавна стъпка се отдалечиха.

— Сигурно не е позволено да разказвате за рисунката си на някой мъж — рече хейнецът.

— *На мъж от града* — уточни тъмнокожата и се засмя. — Мислят си, че ще избягаме.

— Ами вие искате ли?

Тя сви рамене: къде?

Изправи се грациозно и едва докосна с крак фигурата на земята — на пръв поглед произволно, абстрактно съчетание от цветове и линии, от извивки и плътни петна.

— Виждаш ли я? — обърна се тя към пришълеца, като закачливо го стрелна с очи.

— Може би някога ще се науча на това изкуство.

Онази с пепелявия тен подчерта:

— Само жена би могла да те научи.

— Вече сме свободни хора — каза младият вожд, синът и наследникът, избраникът.

— Досега не съм срещал нито един свободен народ — отговорът на Хавжива беше вежлив, но двусмислен.

— Ние извоювахме своите права. Отхвърлихме оковите си. С кураж и жертви, стремейки се към единствено благородното в живота. Днес сме разкрепостени.

Избраникът имаше непреклонно лице. Той бе красив, интелигентен, четирийсетгодишен мъж. Шест дълги белега бяха издълбани на ръцете му като груба емблема, между веждите му втренчено и немигащо зееше татуирано синьо око.

— Да, така е — съгласи се Хав.

Настъпи кратко мълчание.

— Господата от града не разбират нашите жени. Не вярват, че те не ламтят за свободата на мъжете. Тя не е за тях. Жената копнее да си гледа бебето. За нея това е благородното, което иска да следва в живота. Тъй е наредил Бог Камие, а пък милостивата Туал й е дала чудесен пример. По други места може и да е различно. Току-виж там се появили вещици, които не се грижат за децата си. Знае ли човек...

Хавжива кимна, както го правеха на Яйоуе — дълбоко, почти като поклон. Сетне подхвърли:

— Вчера наблюдавах доста интересна картина...

Избраникът не реагира; не стана ясно дали въобще е чувал тази дума.

— Цветове и линии, нарисувани с шарена пръст върху земята. Навярно те изразяват нещо, отправят някакви послания към света. Всяко откритие е индивидуално, всяка истина е едностранна — продължи без усилия гостът с достолепното красноречие, което бе усвоил от майка си, Наследницата на слънцето, когато тя общуваше с чужди търговци. — Но една истина не отрича друга. Всяко знание е просто капка от огромен океан. Понякога същността се крие в къса линия или в пастелен тон. Щом видиш завършената фигура, вече не можеш да възприемаш частите й наместо цялото.

Младият вожд стоеше сив като камък. След известно време се обади:

— Ако започнем да живеем както в града, всичките ни познания ще се загубят.

Зад неопровержимия му тон се спотаяваха страх и тъга.

— Драги избранико — обърна се Хавжива към него, — вярно е това, което казваш. Много ще бъде загубено, разбирам го сам. По-малкото знание трябва да се пожертва пред по-голямото. И то неведнъж.

— Мъжете от моето племе никога няма да се отрекат от нашите традиции! — възкликна избраникът. Неговото невиждащо, сбръчкано средно око гледаше към небето, обгърнато в жълтеникава омара над безкрайните поля, въпреки че собствените му тъмни очи се взираха в земята.

Гостът му премести поглед от това чуждо лице към яркото, бяло, мъничко слънце, което жарко пламтеше, ниско сведено над тази чужда планета.

— Сигурен съм, че е така — заключи той.

Когато бе петдесет и пет годишен, постоянният служител Йехедархед Хавжива отиде на посещение в Йотебер. Не беше идвал тук твърде отдавна. Работата му като екуменски съветник към Министерството на социалната справедливост го бе задържала на север, макар често да пътуваше до другото полукълбо. Той се установи за дълго в старата столица, но навестяваше и новата по искане на младия Пратеник, който разчиташе на неговия опит. Приятелката му — те живееха заедно вече от осемнайсет години на тая планета без бракове — довършваше една своя книга и бе много натоварена. Веднъж му призна, че би предпочела да остане сама в апартамента за няколко седмици, докато пише.

— Можеш да направиш онова пътуване, за което толкова мечтаеше — предложи му тя. — Щом свърша, веднага ще дойда и аз. Няма да казвам на никого от онези проклети политици къде си. Защо не предприемеш малко бягство? Върви!

И Хавжива отиде. Никак не обичаше да лети въпреки служебната си заетост, тъй че тръгна с влак. Сега влаковете бяха хубави, бързи, пак доста препълнени. Хората с щурм слизаха и се качваха на всяка спирка, викаха по кондукторите, но не се опитваха да се покатерят върху покривите на вагоните — не и при 130 километра в час. Бе си взел самостоятелно купе в експреса до Йотебер. Дългите дни се нижеха, а той гледаше мълчаливо пейзажа, прелитащ пред очите му:

възстановителните работи, някогашната пустош, новозалесените гори, разрастващите се градове. Точеха се цели мили с колиби и хижи, с къщи и жилищни блокове, селища, които напомняха старите лагери, зеленчукови градини и навеси за ремонт, фабрики, грамадни млади заводи. После отново поля и канали, в чиито води се отразяваше вечерното небе; някое босоного дете, хукнало до бял огромен бивол край житните ниви. Нощите бяха кратки и Хав сладостно се унасяше в сън от ритъма на движението.

На третия ден следобед слезе на гарата в Йотебер. Никакви тълпи. Никакви вождове. Никакви телохранители. Отправи се из топлите, добре познати улици към пазара, през градския парк. Това бе проява на малко прекомерна дързост. Престъпни банди и крадци продължаваха да кръстосват наоколо и той вървеше бдително, без да се отклонява от централните алеи. Мина покрай древния запуснат храм. Беше вдигнал един бял цвят, паднал от храсталаците. Положи го в краката на Туал. Мадоната се усмихна, взряна кривогледо към липсващия си нос. Сетне се упъти към големия нов квартал с разхвърляни пристройки. Там живееше доктор Йерон.

Вече бе закръглила седемдесет и четири и напуснала болницата, където през последните петнайсет години беше администратор, лекар и учител на по-младите. Не бе се променила много, останала си почти същата жена, с която се запозна, докато тя дежуреше край леглото му. Само че днес изглеждаше смалена; косите ѝ бяха опаднали и връзваше на главата си пъстроцветна кърпа. Те силно се прегърнаха и целунаха. Йерон го погали и потупа по рамото. Усмивката не слизаше от устата ѝ. Никога не се бяха любили, но винаги изпитваха копнеж един към друг, винаги им правеше удоволствие да се докосват.

— Я виж, я виж, че си побелял! — извика. — Колко красиво! Влез да пийнем по чашка. Как е Араха? Кога ще дойде? Нима си пердашил през целия град с тази чанта? Още си луд, както преди.

Той ѝ подаде специалния подарък за нея — изследването „Някои заболявания на Уерел-Яйоуе“ от екип екуменски медици, и тя жадно го пое. Известно време разговаряше откъслечно, докато проучваше съдържанието и главата за бронхита. Наля от бледото оранжево вино. После си сипаха втора чаша.

— Добре изглеждаш, Хавжива — домакинята остави томчето встрани. Очите ѝ бяха изсветлели и искряха тъмносинкави. —

Животът на светец май ти се отразява положително.

— Е, не съм стигнал чак дотам, Йерон.

— Поне герой. Не можеш да отречеш, че си герой.

— Не — каза той засмян. — Като имам предвид значението на тази дума, не бих те опровергал.

— Къде ли щяхме да сме днес без теб?

— Точно където сте сега... — въздъхна гостът. — Понякога ми се струва, че сме на път да изгубим и малкото спечелено. Оня туалет от провинция Дайтаке не е за подценяване, скъпа. Речите му са направо изтъкани от омраза към жените и антиемигрантски предразсъдъци, а хората ги поглъщат като...

Лекарката махна с ръка. За нея той бе нищожен демагог.

— Това няма край — каза тя. — Но аз веднага разбрах какво ще бъдеш *ти* за нас. Още щом чух твоето име. Усещах го някак си.

— Ти всъщност не ми остави никакъв избор.

— Ами, изобщо не сме те насилвали, ти сам го направи.

— Вярно е — Хавжива отпи от виното. Скоро продължи: — Малцина са разполагали с моите възможности за разнообразие. Как да живея, с кого да се събирам, каква работа да върша. Понякога си мисля, че по-късно винаги съм избирал, защото отраснах в среда, където все някой друг решаваше вместо мене.

— И ти си се опълчил срещу древните порядки, поемайки по свой собствен път...

Той се усмихна:

— Аз не съм бунтар.

— Охо! Ти, който през цялото време беше в центъра на нашето движение?

— Да — отвърна й, — но не с бунтарска нагласа. Бунтарството е в твоя стил. Моята задача беше да разбере и възприема ситуацията. Да отворя духа си за истината. Тъкмо това усвоих с възпитанието, което получих — само да променям душата. Тъй че тя да може да съществува в този свят. Да заеме правилното си място в него.

Доктор Йерон го слушаше, без да изглежда съвсем убедена.

— Такъв е по-скоро подходът на жената към живота. Мъжете обикновено искат да преустроят нещата, както на тях им е удобно.

— Не и мъжете от моето племе — подчерта Йехедархед.

Тя сипа по трета чаша вино.

— Разкажи ми за хората от твоята планета. Винаги съм изпитвала известен страх да любопитствам за това. Хейнците са толкоз стар народ! Толкова са учени! Те знаят твърде много за историята, познават купища светове! А ние тук, с нашите триста години мизерия, убийства и невежество — не можеш да си представиш колко нищожни се чувстваме в сравнение с вас.

— Напротив, мога да си представя. — И след малко подхвана: — Роден съм в градче на име Стсе...

Той ѝ разправи за пуебло и хората от Другото небе, за баща си, който му беше вуйчо, Наследницата на слънцето, ритуалите, празненствата, всекидневните и Необичайните богове; разказа ѝ за поврата в своя живот; за посещението на историчката и как бе настъпил втори прелом в съдбата му, когато пое към Катхад.

— Всичките тези норми! — възкликна Йерон. — Толкова са сложни и ненужни. Като в нашите племена. Нищо чудно, че си избягал.

— Просто отидох да науча онова, което не можех да узная в моето Стсе — обясни Хавжива усмихнат. — Какво представляват нормите сами по себе си? Начин да се свързваме помежду си. Екология на чувствата. Та нима ние правехме нещо друго тук, освен да се борим за по-добра система от закони, която да бъде гъвкава и разумна?

Той се надигна, разкърши рамене и каза:

— Знаеш ли, виното ме хвана. Ела с мен да се поразходим.

Двамата излязоха сред окъпаните в слънце градини на квартала и бавно тръгнаха по пътеките между зеленчукови парцели и цветни лехи. Жената кимаше на мнозина, които плевяха или копаеха в дворовете си; хората се изправяха, за да я поздравят по име. Доктор Йерон бе уловила посланика за ръка и гордо пристъпяше до него. Той се опитваше да върви в крак с нея.

— Когато трябва да стоиш на едно място, ти се ще да полетиш — хейнецът се загледа в бледата ѝ, кокалеста, тънка десница, отпуснатата доверчиво върху неговата ръка. — Ако пък трябва да летиш, ти се иска да останеш у дома. Аз свикнах да седя на едно място в родината си, а после да кръстосвам космоса с историците. Но така и не успях да постигна хармония със себе си.

— И тогава дойде при нас — каза тя.

— Да, тогава пристигнах на Яйоуе.

— И на какво се научи?

— На това как да вървя — отвърна той. — Как да вървя редом с моя народ.

[1] Посвещаване в религиозно тайнство (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Вид скъпоценен камък. — Б.ред. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.